

Araştırma Makalesi / Research Article

İNSANİYETÇİ Mİ PRAGMATİK Mİ? TÜRKİYE’NİN İNSANİ DİPLOMASI “MODELİNİ” YENİDEN DEĞERLENDİRMEK*

Hikmet MENGÜASLAN¹

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’nin insani diplomasi “modelinin” insani müdahale, çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerinde ulusal çıkar ve güç mücadelesi merkezli geleneksel diplomasi yaklaşımlarının ötesine geçebilen, insan odaklı ve işlevsel bir örnek temsil ettiği varsayımını değerlendirmiştir. Türkiye Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümetleri döneminde çatışmaların barışçıl çözümlenmesi ve insani krizlere müdahale konusunda insani diplomasi araçlarından etkili şekilde faydalanmış, sonuçta insani diplomasi alanında küresel ölçekli bir aktöre dönüşmüştür. Öte yandan, 2010’ların ikinci yarısı itibarıyla başta “Arap Baharı/Ayaklanmaları” olmak üzere çeşitli gelişmeler yeni bölgesel/sistemik güvenlik tehditleri ortaya çıkarmış ve büyüyen jeopolitik rekabet doğrultusunda sert güç unsurlarının kullanımı da artmıştır. Aynı dönemde, insani bir aktör olarak Türkiye’nin yumuşak güç kapasitelerinin aşındığı ve uluslararası politikada insani diplomasi alanlarının daraldığı gözlemlenmiştir. Çalışma söz konusu değişimlerin Türkiye’nin insani diplomasi yaklaşımına etkilerini “Somali”, “Suriye” ve “Gazze” vakaları kapsamında ele almış ve iki temel sonuca ulaşmıştır. Birincisi, insani diplomasi ve insani müdahale alanlarını siyasallaştıran ve daraltan süreçlere rağmen Türkiye’nin uluslararası insani aktörlerinkine uyumlu şekilde liberal, çok-taraflılık temeline katkıda bulunmayı hedefleyen ve insan odaklı bir gündem takip ettiği görülmektedir. İkincisi, 2015 sonrası insani diplomasi icrasında daha fazla yer verilen sert güç unsurları ulusal çıkarları öncелейen yayılmacı amaçlar yerine Türkiye’nin insani gündemi doğrultusunda uzun vadeli insani stratejilerin bir parçası olarak seferber edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsani Diplomasi, Türk Dış Politikası, İnsani Yardım, Barış İnşası, Kalkınma İşbirliği
JEL Sınıflandırması: F5, F59, P45

HUMANITARIAN OR PRAGMATIC?: REVISITING TURKEY’S “MODEL” OF HUMANITARIAN DIPLOMACY

ABSTRACT

This article appraised a hypothesis that Türkiye’s “model” of humanitarian diplomacy serves as a human-oriented and functional model as to humanitarian intervention, conflict resolution, and peacebuilding by transcending national interest and power struggle oriented conventional diplomacy approaches. During Justice and Development Party governments (AK Party), Türkiye aptly utilized humanitarian diplomacy tools for peaceful resolution of conflicts and intervening in humanitarian crises, which turned Türkiye into a global-level actor in humanitarian diplomacy. However, by the second

* İlgili çalışma, “Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Kongresi (2024)” kapsamında 09 Mayıs 2024 tarihinde gerçekleştirilen çevrimiçi oturumda bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aydın, Türkiye
hikmet.menguaslan@adu.edu.tr

half of the 2010s, various developments, “Arab Spring/Revolts in particular, have led to new regional/systemic threats emerge and increase in the use of hard power capabilities due to growing geopolitical competition. At the same period, Türkiye’s soft power capabilities as a humanitarian actor have been undermined and the room for humanitarian diplomacy in international politics has been limited. The article analyzed the effects of afore-mentioned changes on Türkiye’s humanitarian diplomacy approach on the context of “Somalia”, “Syria”, and “Gaza” cases and reached two main conclusions. Firstly, despite the processes that politicize and limit humanitarian diplomacy and intervention, Türkiye seems to follow a human-oriented agenda that is liberal, aiming to contribute multilateralism and in harmony with those of international humanitarian actors. Secondly, the hard power capabilities used in post-2015 humanitarian diplomacy performance are mobilized for Türkiye’s humanitarian agenda and as part of the long-term humanitarian strategies instead of expansionist purposes that prioritize national interests.

Keywords: Humanitarian Diplomacy, Türkiye’s Foreign Policy, Humanitarian Aid, Peacebuilding, Development Cooperation

JEL Classification Codes: F5, F59, P45

EXTENDED SUMMARY

Research Questions & Purpose

This research is motivated by the question of whether Türkiye’s “model” of humanitarian diplomacy serves as a human-oriented and functional model as to humanitarian intervention, conflict resolution, and peacebuilding by transcending national interest and power struggle oriented conventional diplomacy approaches. Accordingly, the article aims to identify changes and continuities in Türkiye’s humanitarian diplomacy performance by providing an in-depth analysis of the cases where Türkiye has followed a humanitarian agenda and implemented humanitarian strategies.

Literature Review

Since Justice and Development Party (AK Party) government came into power in the early 2000s, Türkiye’s foreign policy put on a new track which has been described as “human-oriented” and “enterprising”. In this context, Türkiye has performed quite a successful humanitarian diplomacy by engaging with various humanitarian crises not only in its immediate surroundings but also in its broader vicinity. These humanitarian initiatives have enabled Türkiye to become one of the global-level players in international humanitarian sector. Moreover, Türkiye’s humanitarian foreign policy has led some authors to put forward the idea that Türkiye has developed its own brand in humanitarian diplomacy (e.g., Mengüaslan, 2023; Şeyşane & Tanrıverdi-Şeyşane, 2022; Turhan, 2022). However, starting from the second half of the 2010s, various developments, “Arab Spring/Revolts in particular, have led to new regional/systemic threats emerge and increase in the use of hard power capabilities due to growing geopolitical competition. At the same period, Türkiye’s soft power capabilities as a humanitarian actor have been undermined and the room for humanitarian diplomacy in international politics has been limited. There has been a growing literature focusing on the repercussions of these developments as to Türkiye’s foreign policy orientation (e.g., Keyman, 2017), and Türkiye’s soft power capabilities (e.g., Omidi, 2021). However, there is a significant gap in terms of their reverberations to Türkiye’s humanitarian diplomacy performance. The analysis here aims to

contribute to this gap in the literature by examining the transformation of Türkiye's humanitarian diplomacy modality.

Methodology

The research of the study is designed to identify changes and continuities in Türkiye's humanitarian diplomacy performance. To this end, Türkiye's humanitarian diplomacy performance is analyzed by comparing two main periods (2010-2015 and post-2015) on the context of "Somalia", "Syria" and "Gaza" cases. The cases are examined by utilizing in-case comparison method according to parameters of "modality", "roles", and "capabilities". The findings are evaluated together with a descriptive statistical approach collected from various databases (e.g., TIKA, OECD, and World Bank).

The cases of the study are selected on the basis of three main criteria. Firstly, it should have high level significance within Türkiye's humanitarian agenda, which is measured by its share from Türkiye's foreign aid allocation. Secondly, it should be shaped by a broad humanitarian agenda to enable analysis of changes based on utilization of soft and hard power based strategies together. And thirdly, it should be multidimensional and long-term, which is necessary for in-case comparison.

Results and Conclusion

The article came to two main conclusions based on its in-case comparative analysis of the "Somalia", "Syria", and "Gaza" cases. Firstly, despite the processes that politicize and limit humanitarian diplomacy and intervention, Türkiye seems to follow a human-oriented agenda that is liberal, aiming to contribute multilateralism and in harmony with those of international humanitarian actors. Secondly, the hard power capabilities used in post-2015 humanitarian diplomacy performance are mobilized for Türkiye's humanitarian agenda and as part of the long-term humanitarian strategies instead of expansionist purposes that prioritize national interests. In this vein, the article asserts that with its qualities Türkiye's humanitarian diplomacy modality can be seen as a functional model in international humanitarian sector.

1. Giriş

Bu çalışma, Türkiye'nin insani diplomasi modelinin ulusal çıkar ve güç mücadelesini önceleyen geleneksel diplomasi yaklaşımlarının ötesine geçerek insani müdahaleler, çatışma çözümü ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesinde insan odaklı ve işlevsel bir örnek temsil ettiği varsayımını ele almıştır (Davutoğlu, 2013). Bu kapsamda, 2010'ların ikinci yarısından itibaren yakın çevresinde giderek yoğunlaşmakta olan siyasal ve toplumsal istikrarsızlıklar karşısında Türkiye'nin insani diplomasi icrasında gelişen değişimler ve devamlılıkları Somali, Suriye ve Gazze örnekleri bağlamında takip etmiştir. Türkiye, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarları döneminde benimsediği girişken ve insancıl dış politika yönelimi doğrultusunda insani diplomasi araçlarını etkili biçimde kullanmış, örneğin Gayri Safi Milli Gelirine (GSMH) oranla en fazla kalkınma yardımları sağlayan ülkeler arasında en üst sıralarda yer alarak dünyanın "en cömert" ülkelerinden biri olmuş, ve insani diplomasi alanında yükselen Batı-dışı aktörler arasında sayılmaya başlamıştır (TİKA Kalkınma Yardımları Raporları). Türkiye'nin insani diplomasi alanındaki yükselişine yön veren motivasyonlar alanyazında insaniyetçilik (Dülger, 2017; Gilley, 2015; Haşimi, 2014) ya da pragmatizm (Altunışık, 2014; Langan, 2017) ile ilişkilendirilmiştir. Yöntemsel açıdan Batılı aktörler ve Batı-dışı yükselen güçler tarafından benimsenen ilke ve tutumlara kıyasla Türkiye'nin yumuşak güç kapasitelerine dayanan, uluslararası gündemle uyumlu ve barışçıl araçlardan faydalanan bir insani diplomasi icra ettiği tartışılmıştır (Akpınar, 2013; Özkan, 2018 Tank, 2015). Bu bağlamda, insani bir aktör olarak Türkiye'nin küresel yönetim yapısının güçlendirilmesi ve uluslararası işbirliğine olumlu etkileri tanımlanmış (Bayer & Keyman, 2012, Öniş & Kutlay, 2017), ayrıca Türkiye'nin insani diplomasi sektöründe insan odaklı ve girişimci bir "model" ("Türk tipi İnsani Diplomasi") temsil edebileceği ileri sürülmüştür (Mengüaslan, 2023; Şeyşane & Tanrıverdi-Şeyşane, 2022; Turhan, 2022)

Öte yandan, 2010'larda Türkiye'nin yakın çevresinde meydana gelen acil insani ve siyasal krizlerin (örneğin, Rusya-Ukrayna Savaşı ve İsrail-Gazze Çatışmaları gibi) daha kalıcı ve çok boyutlu sorunlara dönüştüğü görülmektedir. Bu değişim uluslararası politikada jeopolitik rekabetin artması ve insani sektörün daralmasını da beraberinde getirmiştir. Aynı dönemde, Türkiye'nin dış politikasında da derin dönüşümler- müttefikler/bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerde dalgalanmalar, sınır ötesi askeri müdahaleler gibi – gözlemlenmiştir. Alanyazında söz konusu dönüşümlerin Türk dış politikası yönelimi (Keyman, 2017) ve Türkiye'nin yumuşak güç kapasiteleri (Omidi, 2021) üzerine etkilerine ilişkin çeşitli çalışmalar bulunmasına rağmen Türkiye'nin insani diplomasi icrasına yönelik sonuçları yeterince ele alınmamıştır (Akpınar, 2022; Altunışık, 2022). Alanyazındaki bu boşluğa katkıda bulunmayı amaçlayan çalışmanın sonuçları dünyanın en cömert ve yardımsever ülkeleri arasında sayılan Türkiye'nin insaniyetçilik alanında nasıl konumlandırılabilmesine dair yeni çıkarımlar sunması bakımından yüksek öneme sahiptir. Bununla birlikte, Türk dış politikasındaki güncel eğilimlerin değerlendirilmesi ve diğer yükselen insani aktörlerin uluslararası sistemde karşılaştıkları sınırların tanımlanmasına ilişkin yeni anlayışlar geliştirmektedir.

Çalışmada Türkiye'nin insani diplomasi icrasındaki değişimler ve devamlılıkların tanımlanması üzerine bir araştırma tasarımı belirlenmiştir. "2010-2015" ve "2015 sonrası" olmak üzere ikili bir dönemselleştirme yapılarak "Somali", "Suriye" ve "Gazze" vakalarında icra edilen insani diplomasi vaka-içi karşılaştırmalı analiz yöntemiyle sistematik bir şekilde "yön-

tem”, “üstlenilen roller” ve “seferber edilen kaynaklar” bağlamında çözümlenmiştir. Ulaşılan sonuçlar betimleyici istatistiksel yaklaşımla çeşitli veri tabanlarından (örn., TİKA, OECD ve World Bank gibi) elde edilen bulgularla bir arada değerlendirilmiştir. Vaka seçiminde araştırma amacı ve sorusuna uygun olacak şekilde üç etmen belirleyici olmuştur. Birincisi, vakalar yıllık dalgalanmalara rağmen kümülatif olarak Türk dış yardımlarından (ağırlıklı olarak insani yardımlar) en fazla yararlanan ülkeler arasında olup (TİKA Kalkınma Yardımları Raporları) Türkiye’nin insani gündeminde yüksek öneme sahiptir. İkincisi, Türkiye’nin insani diplomasi icrasında gözlemlenen yumuşak ve sert güç kapasitelerinin bir arada kullanımına dayalı değişimleri incelemeye imkan verecek şekilde geniş kapsamlı bir insani gündemle şekillenmektedirler. Ve üçüncüsü, seçilen vakalarda icra edilen insani diplomasi vaka-içi karşılaştırmalı bir analiz yapmaya imkan verecek ölçüde çok boyutlu ve uzun vadelidir. Araştırma tasarımı ve ele alınan vakaların yanı sıra Batı-dışı insani bir aktörün geniş kapsamlı insani stratejilerinin incelenmesi temelinde Türkiye’nin insani diplomasisinin işlevsel ve insan odaklı bir örnek teşkil edip etmediğini değerlendirmesi çalışmaya yüksek bir özgün değer kazandırmaktadır.

Üç ana bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümü insani ve etik söylemlerin sıklıkla kullanıldığı bir alan olarak insani diplomasiyi yeni kamu diplomasisi yaklaşımı çerçevesinde tartışmalı türlerden birisi olarak ele almıştır. Bu kapsamda, devlet öncülüğündeki insani diplomasinin siyasi yönü ve insanîyetçilik boyutu arasındaki çatışmalı ilişki Batı-dışı insani aktörler bağlamında değerlendirilmiş ve buna uygun bir insani diplomasi tanımı geliştirilmiştir. İkinci bölümde, Türkiye’nin insani diplomasi yaklaşımının gelişimine kısaca yer verildikten sonra 2010’ların ikinci yarısına kadar olan dönemde Somali, Suriye ve Gazze örneklerinde icra edilen insani diplomasinin ana hatları ortaya konulmuştur. Daha sonra, Türkiye’nin söz konusu dönemde insani diplomasi icrasındaki temel prensipler tanımlanmıştır. Son bölüm, 2015 sonrası gelişen sistemik ve bölgesel yeni eğilimler karşısında Türkiye’nin Somali, Suriye ve Gazze diplomasisinde takip ettiği yöntem, üstlendiği roller ve seferber ettiği kaynaklarda gözlemlenen değişimler ve devamlılıkları tespit etmiştir. Elde edilen veriler ışığında, son kısımda Türkiye’nin insani diplomasi “modeli’nin” temel nitelikleri yeniden değerlendirilmiştir.

2. ‘Yeni’ Kamu Diplomasisi ve İnsanîyetçilik

Uluslararası İlişkiler disiplininin temel kavramlardan biri olan ‘diplomasi’ klasik- ve dar- anlamıyla devletlerin görevlendirdikleri kişiler aracılığıyla aralarındaki ilişkileri idare etmelerini ifade etmektedir (Berridge & Lloyd, 2012: 97). Oral Sander’e (2008: 13) göre bu ilişki devletlerin dış politikaları çerçevesinde belirledikleri hedeflere ulaşmaları, tehditlere karşı önlemler almaları ve bu doğrultuda faydalandıkları araçlar, yöntemler ve pratikleri kapsamaktadır. Bahse konu ilişki kapsamında devletlerin propaganda yoluyla yabancı kamuoylarını bilgilendirmesi ve etkilemesi önemli bir yer tutmuştur. Ancak zaman içinde devlet temelli bir diplomasi aracı olarak propagandanın olumsuz çağırışmalar barındırır hale gelmesi karşısında 1960’larda Amerikan diplomat Edmund Gullion kamu diplomasisi kavramını ortaya atmıştır. Geleneksel anlamıyla kamu diplomasisi¹ devlet adamları ve bürokratlar arasında yürütülen ilişkilerin yanı sıra yabancı toplumların bilgilendirilmesi ve etkilenmesi yoluyla ulusal çıkarların ve dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Özünde ulusal imajın alıcı kamuoyunda güçlendirilmesi hedefine hizmet edecek şekilde eğitim-öğretim amaçlı değişim

1 Detaylı bilgi için bkz.: USC Center on Public Diplomacy, ‘What is Public Diplomacy’, <https://uscpublicdiplomacy.org/page/what-is-pd>.

programları, kültürel etkileşim, radyo ve televizyon yayıncılığı gibi araçlar kamu diplomasisi çerçevesinde kullanılmaya başlanmıştır.

Öte yandan, Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte uluslararası politikada yaşanan yapısal dönüşümler diplomasi kavramının içerik ve kapsamının yeniden belirlenmesini gerekli kılmıştır. Teknoloji ve ulaşım alanında tecrübe edilen ilerlemeler, hacmi görülmemiş boyutlara ulaşan uluslararası ekonomik ilişkiler ve devlet-dışı aktörlerin uluslararası politikada elde edebildikleri belirleyici konular devletler arasındaki ilişkilerin doğasında ve işleyişinde önemli değişimleri beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan, Süleymanoğlu-Kürüm (2020)'ün ifade ettiği şekilde “klasik diplomaside olduğu gibi askeri ve ekonomik güç tehdidinin devletin çıkarlarını korumak üzere kullanılması anlayışı devletlerin birbirlerine bağımlılıklarının giderek arttığı uluslararası ilişkiler sisteminde anlamsızlaşmakta, hatta devletlerin çıkarlarını zedeleyebilecek bir noktaya evrilmektedir.” Sonuçta, bahse konu değişimler karşısında giderek artan sayıda aktör, özünde ilişkilerin güçlendirilmesi, güven inşası ve iş birliğinin geliştirilmesi için yabancı toplumlarla temas kurulması zemininde yürütülen devlet temelli klasik kamu diplomasisi yaklaşımlarını dar bir çerçeveden çıkartarak yeni kanallardan faydalanabilecek ve daha önce kullanılmayan sektörleri kapsayacak şekilde genişletmektedir.

“Yeni” kamu diplomasisi (Melissen, 2005) olarak da ifade edilen bu çerçevede bir yandan stratejik iletişim, ulus-markalama ve ulusal imajın güçlendirilmesi ana hedefler olmaya devam ederken diğer yandan ‘yumuşak güç’ kapasiteleri yeni nesil kamu diplomasisi icrasında ayrı bir önem kazanmakta ve bu bağlamda bir ulusun kültürel cazibesi, tarihsel bağları, siyasal gündeminin meşruiyeti gibi parametreler daha belirleyici hale gelmektedir (Simonin, 2008; Nye, 2005; 2008). Ancak yeni sektörler ve kanalların kullanımının artmasıyla kamu diplomasisi kapsamında yürütülen faaliyetlerin daha karmaşık hale geldiği görülmekte ve kamu diplomasisine ilişkin kavramların, aktörlerin, araçların net bir şekilde tanımlanması zorlaşmaktadır (Constantinou vd., 2016: 4). Birincisi, devlet merkezli kamu diplomasisi çerçevesi devlet dışı aktörler, uluslararası kurum ve kuruluşların – hatta bazen bireylerin – daha görünür hale gelen faaliyetlerde bulunmasıyla daha karmaşık bir rekabet alanına dönüşmektedir (Ivanchenko, 2016). İkincisi, aktörler stratejik iletişim ve ulus markalama kapsamında yürütülen faaliyetlerini spor, gastronomi, dijital dünya, sağlık gibi sektörler de taşıyarak yabancı toplumlarla etkileşimlerine yeni boyutlar kazandırmaktadır (Cooper, 2016). Her iki dinamik bir arada düşünüldüğünde, aktörlerin kamu diplomasisi icrasının özünde yumuşak güç kapasitelerinin kullanımı ve aynı zamanda artırılması temelinde geliştiği iddia edilebilir. Bu bakımdan, Süleymanoğlu-Kürüm(2020)'ün de vurguladığı gibi, kamu diplomasisi “stratejileri(ni) uzun vadede küresel ve bölgesel güç olma ideallerinden ayırıştırmanın mümkün olmadığı” görülmekte, diğer bir deyişle, “kamu diplomasisi aracı olarak kullanılan etik ve insani söylemin ne ölçüde emperyalist hedefleri barındırdığı” sorusu daha detaylı çalışmalar gerektirmektedir (Rasmussen & Merkelsen, 2012).

Bu bağlamda, insani diplomasi insani ve etik söylemlerin sıklıkla kullanıldığı bir alan olmanın yanı sıra uluslararası politikada insaniyetçiliğe ilişkin normlar, politikalar ve pratikler üzerindeki uzlaşma eksikliği gibi nedenlerle yeni kamu diplomasisinin dikkat çekici ve tartışmalı sektörlerinden birisi olarak öne çıkmaktadır (Barnett & Weiss, 2008; Minear, 2002). Bununla birlikte, geleneksel diplomasi yaklaşımlarını icra eden aktörlerin son dönemde sayısı ve ölçüğü giderek artan insani krizler karşısında yetersiz ve/veya kayıtsız kalmaları insani diplomasiye

uluslararası politikada özel bir konum ve gereklilik kazandırmaktadır (Egeland, 2013: 353). İzleyen bölümde insani diplomasi kavramı uluslararası politikada insaniyetçilik olgusu ve devlet öncülüğünde insani diplomasi arasındaki çatışmalı ilişki temelinde ele alınmıştır.

2.1. İnsani Diplomasi

Turunen (2020: 467) bir diplomasiyi insani yapan ve insani diplomasinin kendi başına bir diplomasi türü olarak kabul görmesini mümkün kılan temel ayırımın insaniyetçiliğe ve insani hedeflere yapılan vurgu olduğunu ileri sürmüştür. Bu bakımdan, insani diplomasinin, insaniyetçilik olgusu kapsamında insan haklarının evrenselliği ve koşul gözetmeksizin korunması gerekliliği fikri zemininde geliştiği iddia edilebilir. İnsaniyetçilik fikri savaş zamanı yaralıların durumlarına ilişkin düzenlemeler getiren ‘Cenevre Sözleşmesi’ (1864) ve İkinci Dünya Savaşı sonrası insan haklarının korunmasına ilişkin ‘İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ (1948) gibi temel metinlere şekil vermiş olsa da uluslararası politikada bir kavram olarak insani diplomasi daha çok 1990’lı yıllarda tartışılır hale gelmiştir. İnsani diplomasinin insaniyetçilik boyutu, iç savaş, başarısız devletler, ya da doğal afet kaynaklı gelişen insani kriz durumlarında ‘ayırım gözetmeme, tarafsızlık ve insancıl zorunluluk’ ilkeleri doğrultusunda krizlerin hafifletilmesi/sonlandırılması amacıyla insani yardımların sağlanmasına süreçlerini kapsamaktadır (Özerdem, 2016: 130). Bu çerçevede, uluslararası politikada devletler ve devlet-dışı aktörler (Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Kızılay ve Sınır Tanımayan Doktorlar gibi) insani faaliyetlerde bulunmaktadır. Diğer yandan, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde insani kriz durumlarının iç savaşlar ve başarısız devletler gibi giderek daha fazla siyasal dinamiklerden kaynaklanır hale gelmesi sonucunda krizlerin sonlandırılması ve idare edilmesinde devletlerin siyasal rolünü daha belirleyici hale gelmektedir. Benzer şekilde devletlerin siyasal etkisini arttıran bir diğer unsur, insani diplomasinin en etkili araçlarından biri olan dış yardımlar sektöründe giderek daha görünür olan siyasallaşma eğilimidir (Devinit Raporu, 2024).

İnsani diplomasinin siyasi yönü ve insaniyetçilik boyutu arasında gözlemlenen bu ilişki özellikle devlet merkezli insani diplomasi çerçevesine şüpheyle yaklaşılmaya ve icracıların motivasyonlarının sorgulanmasına yol açmaktadır. Zira bir kamu diplomasisi aracı olarak insani diplomasi, icracı aktörlerin yumuşak güçlerine önemli katkılar sağlayabilmekte ve siyasal çıkarlarını daha az maliyetle gerçekleştirebilmelerini mümkün kılabilmektedir. Tam da bu tezatlık ilişkisi sebebiyle Smith (2007) insani diplomasi kavramını bir oksimoron olarak nitelmiştir. Özünde alanyazında- ve icracılar arasında- insani diplomasinin kapsam ve içeriği üzerine genel bir uzlaşma olmadığı gibi geliştirilen tanımlamaların bahse konu tezatlık ilişkisini görmezden gelecek şekilde dar kapsamlı olduğu görülmektedir (Minear & Smith, 2007). Örneğin De Lauri (2018: 2) gibi kimi akademisyenler devlet merkezli insani diplomasiyi devletlerin genel diplomatik girişimlerinin bir parçası olarak sınırlandırmaktadır. Bu kapsamda, Felfeli (2023: 173)’ye göre insani diplomasi giderek daha karmaşık ve siyasal hale gelen yardım sektöründe insani hedefler doğrultusunda hareket eden aktörler temelinde düşünülmelidir. Benzer şekilde, Segah Tekin (2023: 125) insani diplomasiyi “devletlerin ve uluslararası kuruluşların insani yardım alanındaki politikaları ve uygulamalarını” kapsayacak şekilde sınırlamıştır.

Ancak insani yardım politikalarına indirgenmiş dar kapsamlı bir insani diplomasi tanımının uluslararası politikada insani diplomasi icracısı aktörlerin geliştirdikleri farklı stratejilerin değerlendirilmesinde yetersiz kaldığı görülmektedir. Nitekim insani aktörler, insaniyet-

çilik olgusuna ilişkin norm, politika ve araçlardan farklı biçimlerde faydalanmakta ve insani gündemlerini (çoğunlukla) birbirinden ayırışan stratejiler doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Örneğin, geleneksel insani aktörler² (Almanya, Fransa ve Norveç gibi) bahse konu dar kapsamlı insanîyetçilik anlayışıyla insani girişimleri OECD Kalkınma Yardımları Komitesi'nin tanımı çerçevesinde acil durumlarda insanların korunması, zarar görenlere destek sağlanması gibi amaçlarla yardım ve koruma sağlanması ile sınırlandırmaktadır (OECD/DAC, 2010: 38). Bununla birlikte, geleneksel insani aktörler sıklıkla insani gündemlerini ulusal siyasal ve güvenlik çıkarları temelli stratejilerle gerçekleştirdikleri eleştirilerine maruz kalmaktadır. Bu stratejilerin genellikle alıcı ülkede siyasal ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesi gibi koşullar içerdiği çeşitli akademik çalışmalarda ortaya konulmuştur (örn. Woods, 2005; Dobrowolska-Polak, 2014).

Öte yandan, 2000'li yıllardan itibaren Batı-dışı yükselen insani aktörler de (örn. Türkiye, Katar ve BAE gibi) insanîyetçilik alanında daha görünür olmaya başlamıştır. Bahse konu aktörler insanîyetçilik alanında Batı-merkezli norm ve pratiklerin yanında kendi yaklaşımlarını geliştirerek dikkat çekici atılımlarda bulunmaktadır. Özellikle insani yardımların siyasallaşması ve daha az kaynak aktarımı gibi sorunlar göz önüne alındığında, yükselen insani aktörler küresel ve bölgesel meydan okumalara karşı daha etkili çözümler üretebilmekte ve böylelikle küresel/bölgesel barışa katkıda bulunabilmektedirler. Bununla birlikte, daha geniş kapsamlı insanîyetçi stratejilerden faydalanmaları temelinde Batılı geleneksel insani aktörlerden ayırmaktadırlar (Binder & Meier, 2011: 1137-1138). Turunen (2020: 470) söz konusu geniş kapsamlı insani diplomasi stratejilerini "insani yardımların etkin şekilde sağlanması, insani faaliyetler için destek ve kaynak bulunması, insani meselelerin küresel siyasal gündemin ve medyanın dikkatine taşınması" gibi kamu diplomasisi kapsamında kullanılan araçları da içine alacak şekilde tanımlamıştır.

İnsani stratejiler konusunda gözlemlenen bu farklılık göz önüne alındığında, yukarıda yer verilen dar kapsamlı insani diplomasi tanımı Batı-dışı insani aktörlerin yaklaşım ve pratiklerini açıklamada yetersiz kalabilmektedir. Diğer bir deyişle, geniş kapsamlı stratejilerden faydalanan Batı-dışı insani aktörlerin insanîyetçiliği ve motivasyonları sorgulanabilmektedir. Bu noktada, çalışma Türkiye gibi yükselen insani aktörlerin insani gündemlerini gerçekleştirme amacıyla faydalandığı geniş kapsamlı insani stratejilerin anlaşılmasına uygun bir tanım geliştirmiş ve insani diplomasiyi devletlerin insani krizlerin hafifletilmesi/sonlandırılması doğrultusunda insani müdahalelerde bulunması, insani yardımlar yönlendirmesi gibi acil çözümler sunmanın yanı sıra insani krizleri meydana getiren siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunların ortadan kaldırılması amacıyla uzun vadeli stratejilerle (örneğin, kalkınma işbirlikleri geliştirme, arabuluculuk-kolaylaştırıcılık ve savunuculuk gibi) bu çözümleri desteklemesi şeklinde tanımlamıştır.

Bu bağlamda, Batı-dışı insani aktörlerden biri olarak Türkiye'nin, insani merkeze alan dış politikasında insani diplomasi önemli bir yer tutmaktadır. Geniş kapsamlı bir insani gündeme sahip olan Türkiye zaman içinde çeşitli insani stratejilerden faydalanır hale gelmiştir. İzleyen bölümlerde Türkiye'nin 2000'li yıllardan itibaren geliştirdiği insani diplomasi serüveni üç vakadan (Somali, Suriye ve Gazze) elde edilen bulgular ışığında değerlendirilmiştir.

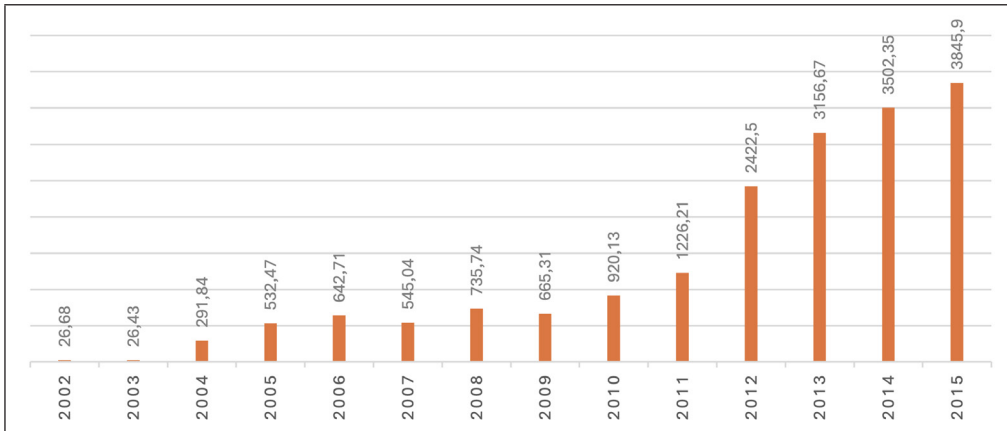
2 Geleneksel insani aktörlerin insani diplomasi yaklaşımlarına ilişkin önemli bir platform olarak "Good Humanitarian Donorship" (İyi İnsani Bağışçılık) girişimi için bkz.: <https://www.ghdinitiative.org/ghd/gns/home-page.html>.

3. Türkiye'nin İnsani Diplomasi Yaklaşımının Gelişimi: Somali, Suriye ve Gazze Vakalarından Bulgular

2002'de iktidara gelen AK Parti hükümetleri döneminde Türkiye, dış politikada izolasyonist ve bölgesel meselelere müdahil olmaktan kaçınan geleneksel tutumunu terk etmiş ve yerine küresel ölçekte proaktif bir vizyon benimsemiştir. Söz konusu vizyonun hayata geçirilmesinde Türkiye'nin yumuşak güç kapasitelerinde yaşanan artışın önemli bir rolü olmuştur (Oğuzlu, 2007). Örneğin, bu dönemde başlatılan Avrupa Birliği üyelik süreci, kaydedilen yüksek ekonomik büyüme performansı, bölgedeki aktörlerle güçlendirilen ikili ilişkiler gibi önemli gelişmeler, Türkiye'nin Müslüman çoğunluklu nüfusuyla demokratik değerlere saygı duyan ve piyasa ekonomisini işletebilen bir cazibe merkezine dönüşmesinde etkili olmuştur (Öniş, 2011: 56).

Türkiye'nin yumuşak güç kapasitelerini arttırması ve etkin bir şekilde kullanabilmesinde aynı dönemde geliştirilen çok boyutlu kamu diplomasisinin payı büyüktür (Ekşi & Seyfettin, 2018). Bahse konu diplomasi yaklaşımının temel öğelerini insan odaklılık ve girişimcilik oluşturmuştur. Türkiye'nin uluslararası insanîyetçilik alanında dikkat çekici bir yükseliş kaydetmesini sağlayan bu süreçte, dış politikada liberal ve Uluslararası (internationalist) bir gündem çerçevesinde hareket edilmiş, acil insani krizlerin ve kırılgan bağlamların oluştuğu ülkelerin sorunlarının çözümüne yoğunlaşmıştır (Göle, 2014: 91; Haşimi, 2014: 128). Örneğin, BM Binyıl Kalkınma Hedefleri – yoksulluğun sonlandırılması, barış ve istikrarın tesisi gibi – doğrultusunda çeşitli bölgesel meseleler ve çatışmaların çözümü için barış misyonlarına katkı sağlanmış ve arabuluculuk-kolaylaştırıcılık rolleri icra edilmiştir (Kulaklıkaya & Nurdun, 2010: 132). Geniş bir coğrafyada insani krizlerin hafifletilmesi için, örneğin Afganistan'da barışın korunması, Myanmar ve Somali'deki doğal afetler, Suriye krizi sonrası milyonlarca sığınmacıya ev sahipliği yapılması gibi, girişimlerde bulunmuştur (TİKA Kalkınma Yardımları Raporları). Sonuçta, bahse konu insani hedefleri gerçekleştirirken Türkiye'nin ağırlıklı olarak kendi insanîyetçilik yorumu, kalkınma deneyimi ve bölgesindeki tarihsel-kültürel tecrübesi gibi yumuşak güç kapasitelerinden faydalandığı gözlemlenmiştir (Davutoğlu, 2012: 5; Kubicek, 2022; Yavuz, 2022).

Grafik 1: 2002-2015 Resmî Kalkınma Yardımları (milyon dolar)

Kaynak: OECD. Aid by Sector and Donor. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.

Nitekim Türkiye'nin insanîyetçilik alanındaki yükselişî 2010 sonrası Orta Doğu çoğ-rafyasını derinden etkileyen "Arap Baharı/Ayaklanmaları" sürecinde daha da dikkat çekici bir nitelik kazanmıştır (Altunışık, 2019: 2). Bu süreçte, Türkiye'nin yakın çevresinde uzun süreli ve zorlu belirsizlikler- iç savaşlar, büyük çaplı göçler şeklinde insan hareketleri, terör örgütleri gibi – ortaya çıkmış ve başta Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ikili ilişkileri başta olmak üzere dış politikadaki birçok unsurun yeniden tanımlanması zorunluluk haline gelmiştir. Söz konusu süreçlere Türkiye'nin insan odaklı bir tavır takınarak ve insani stratejilerden (örneğin, Resmi Kalkınma Yardımları için bkz. Grafik 1) faydalanarak karşılık verdiği gözlemlenmiştir. Bu bakımdan, geniş bir insani gündem benimseyen ve insani stratejilerine giderek artan şekilde kaynak ayıran Türkiye'nin uluslararası insanîyetçilik alanında nasıl konumlandırılabilceğı so-rusu önem kazanmıştır.

Çalışma, bahse konu soruyu ele alırken Somali, Suriye ve Gazze bağlamlarında icra edilen insani diplomasi çerçevelerini temel almıştır. Öncelikle, örneklerin üçünde de nüfusun önemli bir kısmı devam eden kırılğan sosyoekonomik koşullar, iç çatışma riski ve gıda güven-sizliği gibi koşullar dolayısıyla uzun süredir insani yardımlara muhtaç durumdadır. Bu kapsam-da, küresel insani yardımlar sektörüne ilişkin önemli veriler sunan Development Initiatives, üç vakayı da sürüncemeli insani kriz durumu kategorisinde değerlendirmektedir. Sürüncemeli insani kriz kavramı Birleşmiş Milletler ya da bölgesel temelli eylem planları doğrultusunda birbirini izleyen en az 5 yıllık süreçte devam eden kriz durumlarını kapsamaktadır (Devinit Raporu, 2023: 23-24). Söz konusu üç bağlamda gelişen insani krizlerin özellikle 2010'lardan itibaren Türkiye'nin insani gündeminde çeşitli boyutlarıyla ele alındığı görülmektedir. Türkiye bu bağlamlarda insani yardımlar sağlamanın yanı sıra geniş kapsamlı insani stratejilerden- insani faaliyetler için destek ve kaynak bulunması, insani meselelerin küresel siyasal gündemin ve medyanın dikkatine taşınması – faydalanarak dikkat çekici insani diplomasi girişimleri or-taya koymuştur.

3.1. 2010-2015 Somali Diplomasisi: İnsani Yardımlar ve Arabuluculuk

Somali diplomasisi çalışmada Türkiye'nin 2011'de yaşanan kuraklık felaketi kaynaklı krize insani müdahalede bulunması ile başlayan, izleyen süreçte Somali ile inşa edilen kalkın-ma iş birliğini ve Somali'de barış inşası bağlamında Türkiye'nin arabuluculuk rolünü içeren geniş kapsamlı bir insani gündemi ifade etmektedir (Wasuge, 2016: 29). 2010-2015 arası dö-nemde Türkiye'nin insani diplomasisi Somali'deki diğer insani aktörlere kıyasla yöntem, üstle-nilen roller ve yoğunlaşlan sektörler açısından belirgin farklılıklara sahip olmuştur. Öncelikle, Somali diplomasisi Batılı insani aktörlerin "liberal barış" çerçevesiyle uyumlu şekilde devlet kurumlarının güçlendirilmesi, güvenliğin tesisi ve ekonomik kalkınmayı önceleyen bir gün-deme sahiptir. Zira 2011'de meydana gelen insani kriz doğal afet kaynaklı olsa da Somali'nin zayıf devlet kurumları ve terör kaynaklı iç istikrarsızlıklar krizin daha da ağırlaşmasında etkili olmuştur. Ancak Somali'nin kırılğan siyasal ve ekonomik görünümü 1991 sonrası dağılan Siad Barre iktidarına kadar uzanmaktadır. Bu süreçte Somali'nin toplumsal bölünmüşlüğü daha da derinleşmiş ve bölgesel aktörler Somali'nin istikrarsızlaşmasına olumsuz etkide bulunmuştur. Aynı dönemde uluslararası toplum tarafından desteklenen barış inşası denemeleri de başarısız olmuştur. Bu kapsamda, 2012'de uluslararası toplumun da desteğiyle kurulan Somali Fede-ral Hükümeti (SFH) istikrarlı bir siyasal yapı inşa etme, anayasal düzenleme, işler bir federal sistem kurma hedeflerine yoğunlaşmış ve 2013 yılında benimsenen "Yeni Düzen" süreci ile

siyasal, askeri ve ekonomik bir dönüşüm başlatılmıştır. Somali diplomasisi insani müdahale ve acil çözümler sağlanmasının yanı sıra söz konusu gündem çerçevesinde barış inşası için siyasal istikrarın tesisi, Güvenlik Sektörü Reformu (Security Sector Reform- SSR) ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesine katkıda bulunmuştur (ICG, 2012: 12).

Somali diplomasisi yöntemsel açıdan geniş bir kapsama sahiptir. Somali'deki insani müdahalesini bütüncül bir şekilde ekonomik, güvenlik, askeri ve kalkınma sektörlerinde eş zamanlı yürütebilen Türkiye Somali'deki diğer insani aktörlere kıyasla öne çıkan sonuçlar elde edebilmiştir (van den Berg & Meester, 2019: 7). Örneğin, güvenlik sektörü reformu gibi kapasite geliştirme süreçlerinde Türkiye ile BM destekli/bölgesel girişimler (Afrika Birliği Somali Misyonu-AMISOM gibi) arasında yüksek bir eşgüdüm bulunmaktadır. Bununla birlikte, ikili iş birliği çerçevesinden de faydalanılmıştır. Mogadişu hükümeti ile Türkiye iş birliği çerçevesi kapsamında Somali Ulusal Ordusu'nun güçlendirilmesi ve Eş-Şebab terör örgütünün faaliyetlerinin sonlandırılması için Somali polis ve ordu güçlerine Türkiye'de eğitim verilmiştir (Achilles vd., 2015: 22). Devletler arası iş birliği sürecine ek olarak insani faaliyetlerin yürütülmesinde "çok-kulvarlı diplomasi" kapsamında kamu kuruluşları (Kızılay ve AFAD vb.) ve sivil toplum unsurlarının yüksek bir koordinasyon içinde çalışabilmesi mümkün kılınmıştır (örn. Mogadişu Havalimanı ve Liman işletmelerinin özel Türk şirketleri tarafından yürütülmesi). Genel anlamda, Somali'de kendi kalkınma tecrübesine dayanan ve İslami değerleri yansıtan bir insani diplomasi icra eden Türkiye "sahada doğrudan bulunma", "yardımların yönetiminde aracı kullanmama" ve "siyasal-ekonomik koşullar dayatmama" gibi geleneksel insani aktörlerden farklılaşan normlara da gündeminde yer vermektedir (Haşimi, 2014; Stearns & Sucuoğlu, 2017: 2). Bu kapsamda, Donelli (2017: 71) Türkiye'nin kendine özgü nitelikleriyle öne çıkan yöntemi sayesinde diğer devlet ve devlet dışı insani aktörlere kıyasla daha etkili insani çözümler üretebildiğini iddia etmiştir.

Somali bağlamında üstlenilen roller- "savunuculuk" ve "arabuluculuk-kolaylaştırıcılık" – Türkiye'nin insani krizin çözümlenmesi ve barış inşası süreçlerine önemli katkılar sağlanmasına imkân vermiştir. Savunuculuk rolüne örnek olarak dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'a 2011'deki Somali ziyaretinde geniş bir heyetin eşlik etmesi gösterilebilir. Bu sayede, uzun süre uluslararası toplum tarafından görmezden gelinen Somali için uluslararası ölçekte farkındalık oluşturulabilmiştir (Haşimi, 2014). Yine bu kapsamda, İstanbul Somali Konferansı (2010) BM himayesinde Türkiye'de düzenlenmiştir. Bununla birlikte, SFH ve 1991'de tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan eden Somaliland arasındaki barış görüşmelerinde kolaylaştırıcı olarak yer alan Türkiye Somali'deki barış inşası girişimleri için başat aktörlerden biri konumuna gelmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası). Stearns & Sucuoğlu (2017: 4) Somali diplomasisinin geniş kapsamı ve bütüncül yaklaşımıyla diğer Afrika ülkelerindeki kalkınma iş birliği ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin daha sürdürülebilir kılınmasında örnek alınabilecek bir çerçeve teşkil ettiğini ileri sürmüştür.

Özetle, 2010-2015 dönemi Somali diplomasisinin temel odağı kuraklık kaynaklı gelişen kıtlık sürecinde insani yardımların sağlanması olmuştur. Bunun yanı sıra, insani krize yol açan koşulları ortadan kaldırma amacıyla siyasal-ekonomik istikrarın tesisine yönelik kalkınma iş birliği ve kapasite geliştirme ortaklığı kurulması gibi daha uzun vadeli stratejiler Somali diplomasisinin insani gündemi kapsamında seferber edilmiştir.

3.2. 2010-2015 Suriye Diplomasisi: Açık Kapı Politikası ve Demokrasi Teşviki

Arap Ayaklanmaları sürecinde Suriye’de muhaliflere yönelik insan hakları ihlallerinin ağırlaşması ve milyonlarca insanın sınırlarına doğru zorunlu göç etmesi karşısında Türkiye büyük bir insani krize komşu olmuştur. Bu bağlamda, Suriye diplomasisi Türkiye’nin Suriye iç savaşı sürecinde gelişen insani krizin hafifletilmesi doğrultusunda savaştan kaçan Suriyelilere sınırlarını açması ve ülkesinde barındırması temelinde insani bir gündeme sahip olmuş, aynı zamanda Suriye’de demokratikleşme sürecinin teşvik edilmesini de içermiştir.

İnsani gündemine rağmen, Türkiye’nin Suriye diplomasisine yön veren motivasyonlar çeşitli sebeplerle – örneğin, başta rejim muhaliflerinin desteklenmesi olmak üzere Suriye krizine yönelik aktif bir tutum benimsenmesi gibi – sorgulanmıştır. Örneğin, Ziya Öniş (2014: 4) Türkiye’nin yumuşak güç kapasitelerini geliştirmesinde ve uluslararası ölçekte etkili bir aktör olmasında katkıları olan liberal barış anlayışına dayalı “komşularla sıfır sorun” yaklaşımını Suriye krizi bağlamında terk ettiğini kaydetmiş ve bunun yerine güvenlik kaygıları/ulusal çıkar temelli rekabetçi bir demokratikleşme teşviği anlayışıyla hareket ettiğini belirtmiştir. Öte yandan, Türk karar alıcılar Türkiye’nin Arap Ayaklanmaları sürecinde yakın çevresinde gelişen sosyo-politik krizlere taraf olmasını “rejimleri değil insanları önceleyen bir tavırla” açıklamış ve sığınmacı sorunu gibi insani meselelere “İslami bir vazife” anlayışıyla yaklaşıldığını ifade etmiştir (Ertem, 2017: 115-116; Sputnik Türkiye, 2015). Yine aynı bağlamda, Suriyeli sığınmacılara ev sahipliği yapmanın toplumsal ve ekonomik maliyeti büyük oranda Türkiye tarafından üstlenilmiştir (TİKA Kalkınma Yardımları Raporları).

Tartışmalı yönleriyle Suriye diplomasisi, Türkiye’nin insani diplomasi modeli bağlamında açıklanması kritik vakalardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda, çalışma, 2010-2015 dönemi Suriye diplomasisinin Batılı geleneksel aktörlerin yaklaşımıyla uyumlu şekilde liberal ve insan odaklı bir gündem takip ettiğini ancak aynı zamanda yönetsel açıdan önemli farklılıklara da sahip olduğunu tartışmıştır. Öncelikle, zorunlu göç eden Suriyelilere açık kapı politikası uygulanarak güvenli bir ortam sağlanması ve muhalefetin desteklenerek Suriye’de demokrasinin teşvik edilmesi Suriye diplomasisi kapsamında birincil öncelikler olarak belirlenmiştir (İhlamur-Öner, 2014: 43). Bu dönemde sayıları 2 milyonu geçen Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye’nin sığınmacı meselesini idare etme yöntemi geleneksel insani aktörlere kıyasla belirgin farklılıklar içermiştir. Örneğin, bu konuda Dünya Bankası (2015: 2) tarafından hazırlanan bir raporda Türkiye’nin Suriyeli sığınmacıları kamplarda barındırarak izole etmek yerine yerleşim yerlerinde ikamet etmelerine izin vererek toplumsal uyum süreçlerini kolaylaştırması ve sığınmacılara harcanan kaynakların hükümet tarafından finanse edilmesi yöntemlerini takip etmesi övülmüştür. Bununla birlikte, çok-kulvarlı diplomasi anlayışının Suriye krizi kapsamında da benimsendiği görülmüştür. Örneğin, Türkiye’de kampların kurulması ve koordinasyonunda Afet ve Acil Durum Koordinasyon Başkanlığı (AFAD) ve Kızılay birlikte çalışmıştır. Yine geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin Türkiye’de sağlık, eğitim, barınma gibi çeşitli hizmetlerden faydalanabilmesini düzenlemek amacıyla gerçekleştirilen yasal değişiklikler kamu kurumlarınca eşgüdümlü şekilde uygulanmıştır. Öte yandan, diğer insani aktörlerle çok-taraflı iş birliği konusunda Suriye diplomasisinin aynı etkinliği göstermediği iddia edilebilir. Örneğin, İhlamur-Öner (2014: 44)’e göre insani müdahale sürecinde sivil toplum kuruluşları ve diğer insani aktörlere kamplar ve diğer çeşitli alanlarda denetleme ve gözlem imkanının kısıtlanması Suriye diplomasisinin şeffaflığına zarar vermiştir.

Suriye diplomasisinin geniş kapsamlı insani gündeminin önemli bir parçasını Suriye’de demokratikleşme sürecinin teşvik edilmesi oluşturmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye çeşitli insani stratejiler izlemiştir. Örneğin, Suriye meselesini uluslararası toplumun gündeminde tutulması için savunuculuk rolü kapsamında faaliyetler yürütmüş, ayrıca arabuluculuk-kolaylaştırıcılık ve muhalefetin destekçisi gibi roller üstlenmiştir (Ilgıt & Davis, 2013). Ancak söz konusu rollerin büyük ölçüde yumuşak güç unsurlarına dayandığı göz önüne alındığında, Türkiye’nin tarafsız tutumunu yitirmesiyle krizin ilk aşamasında rejim ve muhalifler arasında yürütülen kolaylaştırıcılık rolü sonraki aşamalarda sürdürülememiştir. Bu noktada, Suriye krizini meydana getiren koşulların liberal ve insan odaklı bir çözüme kavuşturulması temelinde Türkiye’nin savunuculuk ve muhalefetin destekçiliği rolüne yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Örneğin, Fransa’nın öncülüğünde başlatılan “Suriye’nin Dostları Konferansı’nın” ikinci toplantısı İstanbul’da yapılmıştır. Benzer şekilde, BM ve Arap Ligi gibi çeşitli uluslararası platformların Suriye meselesinin çözümüne ilişkin uzlaşya varamaması karşısında Türkiye bu platformları sert şekilde eleştirmiş ve uluslararası toplumda farkındalık oluşturulmasına katkılarda bulunmuştur (Oktav & Çelikaksoy, 2015: 418-419).

Sonuçta, Suriye diplomasisi sığınmacılara ev sahipliği yapma, insani yardımlar sağlama ve Suriye’de demokratik bir dönüşümün başlatılması gibi acil ve uzun vadeli hedefleri içeren geniş kapsamlı bir insani gündemle şekillenmiştir. Bahse konu gündemi gerçekleştirebilmek amacıyla Türkiye yumuşak güç kapasiteleri ve barışçıl diplomasi araçlarına dayanan insani stratejilerden faydalanmıştır.

3.3. 2010-2015 Gazze Diplomasisi: Kalkınma İş birliği ve Savunuculuk

Filistin halkı, “devletsizlik” sorunu ve İsrail’in yayımlı politikaları kaynaklı ağır ve sürekli bir insani kriz altında yaşamaktadır. Türkiye, Gazze diplomasisi ile Filistin halkının yaşadığı krizi hafifletmek ve uzun vadede devletsizlik sorununun çözümüne katkıda bulunmak amaçlarıyla insan odaklı bir yaklaşım icra etmektedir. Bu kapsamda, Gazze diplomasisinin insani gündemi Filistin meselesinin “iki-devletli çözüm” (1993 Oslo Barış görüşmelerinde tartışılan) temelinde barışçıl yollarla sonlandırılmasını hedeflemektedir.

Gazze diplomasisinin insani gündemi doğrultusunda Türkiye, özellikle 2000’lerden itibaren Filistin ve İsrail taraflarıyla ilişkilerin geliştirilmesi ve İsrail’in saldırgan tutumundan caydırılması amaçlarına hizmet edecek insani stratejilerden – insani yardımlar, arabuluculuk-kolaylaştırıcılık, savunuculuk gibi- etkin bir şekilde faydalanmıştır (Aras, 2009: 4). Sonuçta, Türkiye her iki taraf ile güven ve iyi niyet temelli bir ilişki zemini kurmayı başararak Filistin meselesi bağlamında önemli bir yumuşak güç kapasitesi elde etmiş ve başta Suriye-İsrail ve Hamas-İsrail arasında olmak üzere çeşitli arabuluculuk-kolaylaştırıcılık süreçlerinde öncü olarak barış inşası için önemli adımlar atılmasını sağlamıştır.

Gazze diplomasisinin uzun vadeli stratejilerinden biri Türkiye ve Filistin arasında ekonomik iş birliğinin geliştirilmesi yoluyla ekonomik kalkınma sürecini güçlendirmek ve böylelikle Filistin halkının dış ve insani yardımlara bağımlılığını azaltmaktır. Bu amaçla, yöntemsel olarak ikili iş birliği çerçevesi benimseyen Türkiye, Filistin için kalkınma ve insani yardımlarını yönlendirmiş ve Filistin’in önemli kalkınma ortaklarından biri olmuştur. Örneğin, 2005’te Türkiye-Filistin Geçici Serbest Ticaret Antlaşması imzalanmasıyla Filistin’in dış ticaretinde önemli bir konum elde etmiştir (DEİK, 2017).

Yöntemsel açıdan çok-kulvarlı diplomasi yaklaşımı Gazze diplomasisi bağlamında da kullanılmıştır. Örneğin, TİKA'nın Filistin'de ofisleri bulunmaktadır ve Kızılay, AFAD gibi kurumların yanı sıra çeşitli STK'ların yardım ve iş birliği süreçleri koordine edilmektedir. Filistin'de ofisleri bulunan TİKA'nın koordinatörlüğünde Kızılay ve AFAD gibi kurumlar çeşitli STK'larla iş birliği içinde çalışmaktadır (Ertem, 2019: 147-156). Benzer şekilde Türk iş adamları ve özel sektörü de Filistin'in ekonomik refahı ve barış inşası süreçlerinde aktif rol almaktadır. Bu kapsamda, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) liderliğinde "Barış İçin Sanayi" girişimi Filistin ve İsrail iş adamlarının Türk iş adamlarıyla birlikte bir organize sanayi bölgesi inşa etmesi temelinde barışa katkıda bulunmasını hedeflemiştir (TOBB-BIS, 2006).

Gazze diplomasisinin insani gündeminde Filistin'in devletsizlik sorununa yönelik çözümlere katkıda bulunmak özel bir konumda yer almaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye Filistin'e uluslararası alanda siyasi destek vermektedir. Örneğin, Türkiye uluslararası platformlarda Filistin lehine oy kullanarak bu dönemde Filistin meselesinin başat savunucularından biri olmuştur (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020: 28). Ancak benzer bir ilerleme çatışma çözümü ve barış inşası alanlarında elde edilememiştir. Bunun çeşitli sebepleri olmakla birlikte, Türkiye'nin barış inşası süreçlerinde tarafları müzakere masasına oturtmaya teşvik edecek/zorlayacak kapasitelere sahip olmaması temel unsurlardan biridir (Hale, 2009: 150). Zira bu dönemde İsrail, özellikle Gazze'de saldırgan tutumunu devam ettirmiş ve insan haklarını ihlal eden askeri operasyonlarını sürdürmüştür. Türkiye'nin 2010'larda yaşanan söz konusu süreçlerde İsrail tarafına giderek artan sertlikte eleştiriler yöneltmesi (örn., One Minute Çıkışı ve Mavi Marmara Hadisesi gibi) Türkiye-İsrail ikili ilişkilerinin bozulmasına yol açmış ve Türkiye'nin Filistin meselesi bağlamında yumuşak güç etkisini önemli ölçüde sınırlandırmıştır (Uzer, 2013: 97). İkinci temel unsur, Gürkaynak'ın da (2007: 102-103) belirttiği gibi, Türkiye'nin bu dönemde Hamas üzerinde etki oluşturma çabalarının barış inşasındaki tarafsızlık imajını zedeleyici sonuçlar doğurmasıdır. Altunışık & Çuhadar (2010) da Türkiye'nin 2006 yılında Hamas ve El-Fetih arasında arabuluculuk girişiminde bulunmasıyla bölgesel anlaşmazlıkların çözümünde tarafsız aktör imajına zarar verdiğini ileri sürmüştür.

Sonuç olarak, Gazze diplomasisi Filistin meselesi kapsamında gelişen insani krizin acil boyutlarına yönelik önemli çözümler sağlamış ve insani krizin hafifletilmesinde rol oynamıştır. Öte yandan, Türkiye'nin Filistin meselesi bağlamında yumuşak güç kapasitelerinde gözlemlenen bozulma- İsrail'le bozulan ikili ilişkiler ve tarafsızlık imajının aşınması gibi- uzun vadeli insani hedeflerin gerçekleştirilmesinde faydalanılan araçların kapsamını daraltmıştır. Bu bakımdan, Gazze diplomasisinin, aynı dönemde icra edilen Somali ve Suriye diplomasisine kıyasla, insani gündemini gerçekleştirmede daha sınırlı bir etki- insani yardımlar sağlanması, kalkınma ortaklığı ve savunuculuk gibi- oluşturabildiği iddia edilebilir.

3.4. 2010-2015 Dönemi Türkiye'nin İnsani Diplomasi İcrasında Ana Eğilimler

Çalışmada ele alınan vakalar 2010'ların ilk yarısına kadar geçen süreçte Türkiye'nin insani diplomasi icrasına ilişkin dikkat çekici bulgular sunmuştur. Öncelikle, söz konusu dönemde Türkiye'nin çeşitli coğrafyalarda meydana gelen insani krizlerin hafifletilmesi/çözümü doğrultusunda geniş kapsamlı insani stratejiler benimsediği gözlemlenmiştir. Bu bakımdan, Türkiye uluslararası insanîyetçilik sektöründe yükselen aktörlerden biri olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Yükselen bir insani aktör olarak Türkiye'nin insani diplomasi icrasında diğer geleneksel ve Batı-dışı insani aktörlere kıyasla yöntem, üstlenilen roller ve seferber edilen kaynaklar açısından belirgin farklılıklar gözlemlenmiştir. Çalışma, Türkiye'nin insani diplomasi icrasını öne çıkaran söz konusu nitelikleri üç ana grupta tanımlamıştır. Birincisi, Türkiye'nin insani diplomasi gündemi hem geleneksel Batılı aktörlerce takip edilen yerleşik norm ve ilkelerden hem de kendi kültürel, ekonomik ve siyasal tecrübelerinden faydalanan geniş kapsamlı bir anlayışla şekillenmiştir. Türkiye'nin daha önce bir araya gelmemiş değer ve yaklaşımları insani diplomasi çerçevesinde harmanlayabildiği iddia edilmiştir. Örneğin, Çetinoğlu (2019: 290) bu çerçeveye küreselcilik ve ulusalcılık, insanîyetçilik ve militarizm gibi zıt değerleri bir araya getirebilmiştir. Yine aynı çerçeve küresel demokratikleşme eğilimi ve İslami kültürel değerlere eş zamanlı dayanan bir model temsil etmesine imkân vererek Türkiye'nin geniş coğrafyalara hitap edebilmesini sağlamıştır. Kulaklıkaya & Nurdun (2010: 136) Türk insani diplomasisinin Batılı değerler ile uyumlu şekilde “demokratikleşme”, “çoğulculuk” ve “sürdürülebilir kalkınma” gibi konulara odaklanırken aynı zamanda “Üçüncü Dünyacılık”, “Batı karşıtlığı”, “dayanışma” ve “eşitlik” ilkeleriyle Küresel Güney'in perspektifini yansıtabilen bir anlayışa sahip olduğunu kaydetmiştir. Bu bağlamda, örneğin geleneksel “liberal barış” yönteminin sıklıkla eleştirildiği coğrafyalarda Türkiye'nin İslami değerlerden beslenen alternatif bir barış inşası yaklaşımı uygulayabilmesi, Tank (2015: 4) 'a göre küresel barış inşası süreçlerine katkılarını önemli ölçüde arttırmıştır.

İkincisi, Türkiye söz konusu geniş kapsamlı insani gündemini takip ederken bütüncül bir yöntem benimsemektedir. Örneğin, insani diplomasi icrasında benimsediği “tarafsızlık”, “dini ve kültürel değerlerin öncelenmesi”, “talebe dayalı olma”, “sahada destek olma”, “koşulsuz yardımlar” gibi normlar sayesinde gelişmekte olan ülkelerle daha sürdürülebilir ilişkiler kurabilmiştir (Gilley, 2015: 40). Yine Keyman & Sazak (2014: 2)'in da belirttiği gibi diğer insani aktörlerden farklı bir şekilde kırılğan ülkelerde (örn. Somali) ulus inşası yerine devlet inşasına yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda, özellikle kırılğan ülkelerde benimsediği insani müdahale yaklaşımı insani yardımlar sağlanmasının yanı sıra daha uzun vadeli araçların kullanımını-kapasite geliştirme, kalkınma iş birliği ve sosyal-ekonomik altyapı yatırımları gibi – içermiştir (Göle, 2014: 91). Söz konusu bütüncül yaklaşımı tamamlayan ve Türkiye'nin daha etkili insani diplomasi icrasında payı olan bir diğer unsur çok-kulvarlı diplomasi yöntemidir (Donelli, 2017: 69). TİKA, AFAD ve Diyanet gibi kurumların sivil toplum unsurlarıyla eş güdümlü çalışmasına imkân veren bu yöntem sayesinde yardımların daha hızlı ve etkili şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırıldığı kaydedilmiştir (İpek, 2015).

Üçüncüsü, Türkiye insani hedeflerini çoğunlukla “kalkınma ortaklığı”, “savunuculuk” ve “arabuluculuk-kolaylaştırıcılık” gibi yumuşak güç unsurlarına dayanan roller kapsamında gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir. Örneğin, insani müdahalede bulunduğu ülkelerde ekonomik ve toplumsal altyapının iyileştirilmesi amacıyla ikili kalkınma iş birliğini geliştirecek yatırımlarında bulunmuştur. İnsani krizler meydana getiren kırılğan ülkelerde çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerine arabulucu-kolaylaştırıcı rolü kapsamında paydaş olmuştur (Şeyşane & Tanrıverdi-Şeyşane, 2022). Bununla birlikte, uluslararası alanda insanîyetçilik fikrinin çok-taraflı bir temele oturtulması için savunuculuk rolü kapsamında önemli girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, ilk kez 2016'da düzenlenen “Dünya İnsani Zirvesi'ne” (World Humanitarian Forum) ev sahipliği yapmıştır.

Öte yandan, çeşitli sebeplerle – örneğin, Türkiye'nin bu dönemde insani diplomasi icra ettiği coğrafyaların genellikle kırılgan ülkelerden meydana gelmesi, Türkiye'ye dönük ciddi güvenlik tehditleri barındırmaları ve insani diplomasi aracılığıyla Türkiye'nin uluslararası konumunu pekiştirmesi gibi – Türkiye'nin insaniyetçiliği ve ulusal çıkarlarının çakıştığı tartışılmıştır. Diğer bir deyişle, insani diplomasi icracılarına yöneltilen en temel eleştiri – insaniyetçi yaklaşımın siyasal-güvenlik odaklı çıkarlara kılıf olarak kullanılması – Türkiye için de söz konusu olmuştur. Örneğin, Langan (2017) Türkiye'nin eski Osmanlı coğrafyasında demokratikleşme hareketlerine destek vererek mevcut rejimlerin değişimine yönelik girişimlerini “Yeni-Osmanlı” bir yaklaşım olarak değerlendirmiş ve Türkiye'nin bu çerçevede etki alanını genişletmeye çalıştığını iddia etmiştir. Benzer şekilde, Altunışık (2022) başta Afrika ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelerde yürütülen kalkınma iş birliği süreçlerini Türkiye'nin uluslararası alanda prestij ve güvenilirliğini artırma amacıyla açıklamıştır. Jeong (2021) ise Türkiye'nin Filistin meselesi kapsamında “insani, İslamcı ve Yeni-Osmanlı” bir temele dayandığı kamu diplomasisi stratejisinin Hamas'ın uluslararası alandaki konumunu güçlendirmeyi hedeflediğini ileri sürmüştür. Bu noktada, Ahmet Davutoğlu (2013: 865-868) ise Türkiye'nin insani diplomasi icrasına yön veren temel ilkelerin insani güvenlik odaklı bir insani müdahale anlayışına dayandığını vurgulamış ve Türkiye'nin insani diplomasisinin “vicdan ve güç arasındaki dengeyi” temsil ettiğini ifade ederek sert güç-yumuşak güç, realizm-idealizm gibi kısır tartışmaların ötesine geçebildiğini kaydetmiştir.

Söz konusu yorumlar bağlamında çalışma, Türkiye'nin 2010-2015 arası dönemde insani yardımlara ayırdığı kaynakları artırması, güvenlik çıkarlarının doğrudan kesişmediği coğrafyalarda da insani bir yaklaşım benimsemesi gibi unsurlara dikkat çekerek Türkiye'nin insani diplomasi icrasına yön veren motivasyonların insani gündemini etkin bir şekilde gerçekleştirebilmek olduğunu ileri sürmüştür. Nitekim insani diplomasi yaklaşımıyla Türkiye, bu dönemde yükselen insani aktörler arasında sayılmaya başlanmış ve uluslararası insaniyetçilik alanında statüsünü yükseltmiştir. Türkiye'nin bu dönemde artan yumuşak güç kapasitelerine paralel seyreden insani diplomasi icrasının hem Türkiye'nin uluslararası sistemdeki insaniyetçi aktör konumunun kabul görmesine hem de yumuşak güç unsurlarının daha da pekişmesine imkân verdiği iddia edilebilir. Bu dönemde Somali ve Suriye örneklerinde insani alanda elde edilen olumlu sonuçların Gazze diplomasisi kapsamında hedeflenen barış inşası sürecinde geçerli olmaması çalışmanın iddiasını destekler niteliktedir. Sonuçta, çalışma Türkiye'nin insaniyetçilik alanındaki yükselişi ve geleneksel insani aktörlerin dar kapsamlı insani gündem ve stratejilerinden büyük ölçüde farklılaşan insani diplomasi yaklaşımı arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

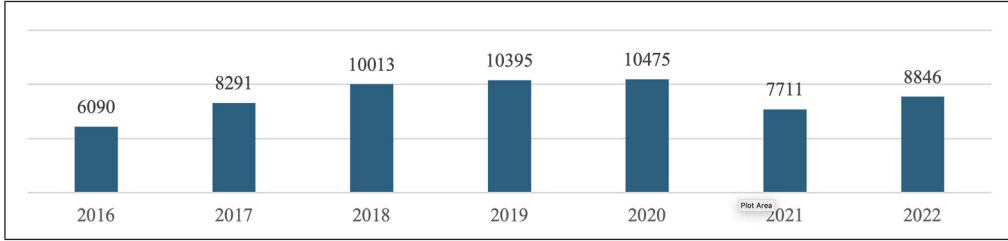
4. 2015 Sonrası: Türkiye'nin İnsani Diplomasisinde Değişimler ve Devamlılıklar

2015 sonrası dönemde uluslararası politikada belirsizliklerin arttığı, krizlerin çok boyutlu sorunlar doğurduğu ve bu kapsamda küresel/bölgesel seviyede jeopolitik rekabetin daha da sertleştiği gözlemlenmektedir. Örneğin, Rusya Federasyonu ve Ukrayna arasında 2022 yılında savaşa dönüşen anlaşmazlıkların yakın belirtileri 2010'larda ortaya çıkmaya başlamıştır. Yine İsrail ve Filistin arasında devam eden anlaşmazlıklar 2000'li yıllardan itibaren sıklıkla sıcak çatışmaya dönüşmüştür. Öte yandan mevcut küresel yönetim yapısı ve geleneksel diplomasi yaklaşımlarının söz konusu anlaşmazlıkların yarattığı insani, ekonomik ve siyasi sonuçlar karşısında yetersiz ya da kayıtsız kaldığı görülmektedir. Örneğin, BM Rusya'nın 2014'te Kırım'ı

ilhak etmesiyle başlayan yayılcı tutumunu caydırabilecek kurumsal bir tutum ortaya koymamıştır. Yine benzer şekilde, İsrail'in Filistin halkına karşı saldırgan tutumuna karşı mevcut uluslararası yapılar yeterince zorlayıcı kararlar alamamıştır. Bu ve benzeri diğer örnekler uluslararası politikada iş birliği zemininin aşındığına ve sert güç unsurlarının devlet ve devlet dışı aktörler tarafından daha sık kullanılmaya devam edeceğine işaret etmektedir.

Söz konusu sistemik dönüşümlerin insani diplomasi ve uluslararası insaniyetçi yaklaşımlara iki önemli etkisi olduğu görülmektedir. Birincisi, uluslararası politikada insani diplomasiye ve insaniyetçi yaklaşımlara duyulan ihtiyaç artmıştır. Nitekim Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi'nin (OCHA, 2023: 5) 2024 yılı "Küresel İnsani Bakış Raporu" insani yardım ve korunmaya ihtiyaç duyan kişi sayısının son yıllarda arttığına dikkat çekmiş ve bu artışın sebepleri olarak son dönemde çatışmaların yayılması, iklim değişikliği sonucu artan doğal afetler ve ekonomik olumsuzlukların ağırlaşmasına vurgu yapmıştır. İkincisi, insani diplomasiye daha fazla ihtiyaç duyulmasına sebep olan bu süreçler aynı zamanda insaniyetçiliğin siyasallaşması ve insani stratejilere yönelik alanların daralması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Özerdem (2016: 137)'e göre bu durum aralarında Türkiye'nin de bulunduğu insani aktörler için daha kısıtlı hareket alanları anlamına gelmektedir.

Grafik 2: 2016-2022 Resmi Kalkınma Yardımları (milyon dolar)

Kaynak: OECD. Aid by Sector and Donor. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.

Aynı dönemde Türkiye'nin dış politikasında gözlemlenen sert güç unsurlarının daha fazla kullanılması gibi önemli dönüşümlerin de insani diplomasi icrası üzerinde belirgin sonuçları olduğu iddia edilebilir. Örneğin, Türkiye 2015 sonrası dönemde Somali ve Katar'da askeri üsse sahip olmuş ve Suriye'de askeri operasyonlar gerçekleştirmiştir (Rossiter & Cannon, 2019). Bununla birlikte, Türkiye'nin 2000'li yıllarda uluslararası sistemde prestijini arttırmasına ve temsil ettiği siyasal değerler çerçevesinde çeşitli alanlarda öncü roller üstlenmesine imkân veren yumuşak güç kapasitelerinde belirgin aşınmalar kaydedilmiştir. Bu ve benzeri değişimler aktör olarak Türkiye'nin insaniyetçiliğinin çeşitli açılardan sorgulanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, örneğin Öniş & Kutlay (2017: 166-167) Türkiye'nin insaniyetçilik sektöründeki etkisinin "Müslüman coğrafyasına liderlik edebilme ve rol model olma" ile sınırlı olduğunu tartışmıştır. Benzer şekilde, Sandrin & Toscano (2020: 254) bu dönemde Türkiye'nin iyi niyetli bölgesel lider rolünden uzaklaştığı ya da bunu sürdürmekte zorlandığını ileri sürmüştür.

Öte yandan bu yorumlara zıt bir kanıt olarak, aynı dönemde Türkiye'nin dış politikada insani bir gündem takip etmeye ve insani stratejilerden faydalanmaya devam ettiği de gözlemlenmektedir. Örneğin, Cumhurbaşkanı Erdoğan Suriye krizinin insani ve toplumsal sorunlarına

yönelik küresel yönetim yapılarının etkisiz kalması karşısında “İnsani diplomasi uluslararası ilişkilerin anahtarı olmalıdır” vurgusu yapmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2016). Yine bu dönemde, Türkiye başta insani yardımlar ve resmi kalkınma yardımları olmak üzere insani gündemi doğrultusunda seferber ettiği kaynakları arttırmıştır (bkz. Grafik 2). Bu bakımdan, Türkiye’nin Rusya-Ukrayna Savaşı sürecinde takip ettiği insan odaklı strateji, gelişimi ve sonuçları bakımından insani diplomasi adına küresel çapta önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem Rusya hem de Ukrayna küresel tarımsal üretim ve tahıl ihracatında başat ülkeler arasındadır ve Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı çerçevesinde tedarikçi konumundadır. İki ülke arasındaki savaş dünyanın en büyük tahıl ihracatçılarından Ukrayna’nın limanlarından uluslararası ticaretini sekteye uğratmış ve Rusya’ya geniş çaplı uluslararası yaptırımlar uygulanmasına yol açmıştır. Sonuçta, küresel gıda güvenliğinde önemli bozulmalar meydana gelmiştir. Örneğin, küresel gıda fiyatlarında önemli artışlar gözlemlenmiş ve çoğunluğu Afrika kıtasında yer alan En Az Gelişmiş Ülkeler (örn. Somali, Burkina Faso, Nijer, Etiyopya, Sudan gibi) için geniş kapsamlı bir açlık problemi baş göstermiştir (Çolakoğlu, 2024). Uluslararası toplum ve çeşitli aktörler savaşın sonlandırılması ve gıda güvenliğine yönelik tehditlerin ortadan kaldırılabilmesi amacıyla çeşitli girişimlerde bulunsa da başarılı bir sonuç elde edilememiştir. Bu noktada, Türkiye her iki tarafla iyi ilişkilerini kullanarak başarılı bir arabuluculuk süreci yürütmüş ve tarafları müzakere masasına oturtabilmiştir (Üney, 2022). Savaşın başta küresel çapta bir açlık problemi yaratması ve yeni düzensiz göç dalgaları doğurmasını engelleme gündemi çerçevesinde Türkiye’nin dikkat çekici bir insani diplomasi icra ettiği görülmüş ve Türkiye’nin öncülüğünde 2022 yılında “Karadeniz Tahıl Girişimi Anlaşması”³ hayata geçirilmiştir (Çakırca, 2024). Bu açıdan, Ukrayna tahılının uluslararası piyasalara ulaştırılmaya devam etmesinde ve savaşın küresel seviyede insani krizler yaratabilecek olumsuz etkilerinin çözüme kavuşturulmasında Türkiye’nin insani merkeze alan diplomasi yaklaşımının büyük bir rol oynadığı iddia edilebilir.

Çalışma, bu ve benzeri gelişmeler karşısında Türkiye’nin uluslararası insanîyetçilik sektöründe nasıl konumlandırılacağı sorusunun yeniden değerlendirilmeyi hak ettiğini iddia etmiştir. Bu doğrultuda, izleyen bölümlerde 2015 sonrası Somali, Suriye ve Gazze diplomasisinin yöntem, üstlenilen roller ve seferber edilen kaynaklar açısından takibi yapılmıştır. Elde edilen veriler ışığında son bölümde Türkiye’nin insani diplomasi yaklaşımında gelişen değişimler ve devamlılıklar tanımlanmıştır.

4.1. 2015 Sonrası Somali Diplomasisi: İnsani Aktörden Jeopolitik Aktöre

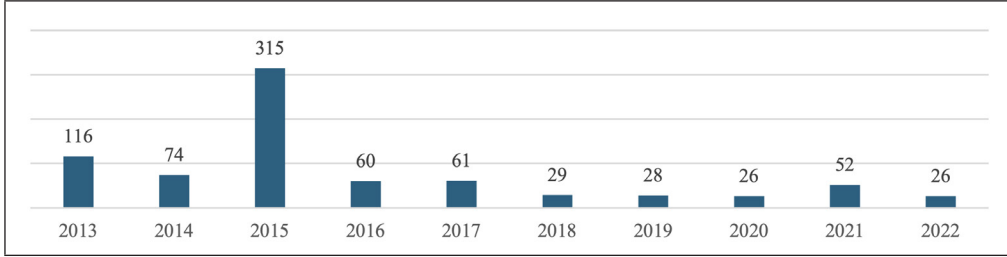
Türkiye, 2015 sonrası Somali diplomasisi kapsamında bir yandan kalkınma iş birliği ve kapasite geliştirme ortağı olmaya devam ederken diğer yandan güvenlik sektörü reformlarına verdiği desteği arttırmıştır. Bu amaçla 2017’de “TURKSOM” askeri üssü açılmıştır. 2024’te Türkiye ve Somali arasında on yıllık bir süre için “Savunma ve Ekonomi İş birliği Çerçeve Anlaşması” imzalanmış ve aynı yılın Nisan ayında ilk Türk savaş gemisi Mogadişu’ya ulaşmıştır. Ayrıca bu dönemde Somali’ye yönlendirilen kalkınma iş birliği ve resmi kalkınma yardımlarında da azalma kaydedilmiştir (bkz. Grafik 3).

3 Bkz. Karadeniz Tahıl Girişimi Anlaşması: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.

Bu bakımdan, Türkiye'nin insani diplomasisi için kritik örneklerden biri olarak tanımlanan Somali'de, Türkiye'nin insaniyetçilikten uzaklaşıp uzaklaşmadığı sorusu önem kazanmaktadır. Somali'de insani diplomasi araçlarının hacminde azalmaya paralel olarak sert güce dayalı unsurların daha belirgin hale gelmesini Türkiye'nin insaniyetçi aktörden jeopolitik bir oyuncuya dönüşmesi şeklinde yorumlayan görüşler bulunmaktadır. Örneğin, Thiessen & Özerdem (2019: 1983) Türkiye'nin Somali'de artan askeri varlığını insani bir gündem içinde ulusal çıkarların kovalanması ile ilişkilendirmiştir. Decottignies & Çağaptay (2016) da Türkiye'nin Afrika boynuzundaki faaliyetlerini "Yeni-Osmanlıcı" bir yaklaşımla etki alanı genişletme girişimlerinin bir parçası olarak değerlendirmiştir. Sonuçta, Türkiye'nin Afrika boynuzunda jeopolitik bir aktöre dönüşmesi halihazırda kırılğan olan coğrafyadaki istikrarsızlıkları daha da arttıracığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (örn., Baird, 2016; van den Berg & Meester, 2019). Diğer yandan, aynı süreci insani hedeflerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda açıklayan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Örneğin, Somali Savunma Bakanı 2024 yılında imzalanan anlaşmanın temel hedefini Somali'deki siyasi istikrarsızlıkların ana sebebi olan terör örgütleriyle (Eş-Şebab) mücadele olarak belirtmiştir (Nur, 2024). Rossiter & Cannon (2019: 171) da Türkiye'nin Somali'deki sınır ötesi askeri varlığında yaşanan artışın "talebe dayalı" ve yumuşak güç kapasitelerine dayalı insani gündemi tamamlayıcı şekilde geliştiğini iddia etmiştir. Nitekim İpek'e (2021: 168) göre de Somali'de sürdürülen barış inşası girişimleri Arap Yarımadası ve Aden Körfezi arasındaki jeopolitik kompleksden bağımsız değerlendirilmemelidir.

Çalışma, Somali diplomasisinde gözlemlenen değişimi Türkiye'nin insani gündeminde yer alan uzun vadeli ve çok boyutlu hedefleri daha etkili şekilde gerçekleştirme motivasyonu ile ilişkilendirmiştir. Nitekim 2015 sonrası Türkiye'nin takip ettiği yöntem ve üstlendiği roller analiz edildiğinde gözlemlenen devamlılıklar da bu iddiayı destekler niteliktedir. Öncelikle Somali diplomasisi uluslararası insani gündemle uyumlu şekilde barış inşası sürecini önceliklendirmeyi sürdürmektedir. İstikrarlı devlet kurumlarının inşa edilmesi ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma yapısının geliştirilmesi temel hedefler arasındadır. Bu kapsamda, Türkiye'nin güvenlik sektörüne yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Örneğin, Türkiye güvenlik reformlarının yürütülmesinde 2017'de Londra'da düzenlenen ve Türkiye'nin de katıldığı Somali Konferansı sonucunda imzalanan "Güvenlik Paketi" çerçevesini temel almaktadır. Yine bu doğrultuda, TURKSOM askeri üssü Somali güvenlik güçlerinin Türk askeri personel tarafından eğitimine hizmet etmektedir (Sazak & Özkan, 2016). Bu bağlamda, Türkiye'nin sert güç kapasitelerinden Somali'de liberal demokratikleşme sürecinin teşvik edilmesi amacıyla faydalandığı ileri sürülebilir (İpek, 2021: 158). Bununla birlikte, Türkiye Somali'nin başat kalkınma ortaklarından biri olmaya devam etmektedir. Somali'de sürdürülebilir kalkınma altyapısının inşası için başlatılan uluslararası girişimlere katkı sağlamaktadır. Örneğin, 2020'de IMF tarafından yürütülen "Ağır Borçlu Fakir Ülkeler" programı çerçevesinde aralarında ABD, AB ve diğer aktörlerin de bulunduğu ülkelerle birlikte Türkiye de Somali'nin borçlarının hafifletilmesi için mali kaynak aktarmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin SFH ve Somaliland arasında arabuluculuk-kolaylaştırıcılık rolünü 2015 sonrası dönemde de devam ettirmesi Somali diplomasisinin geniş kapsamlı bir insani gündem takip etmeyi sürdürdüğüne kanıt olarak gösterilebilir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası).

Grafik 3: 2013-2022 Somali'ye Yönlendirilen RKY Miktarları (milyon dolar)

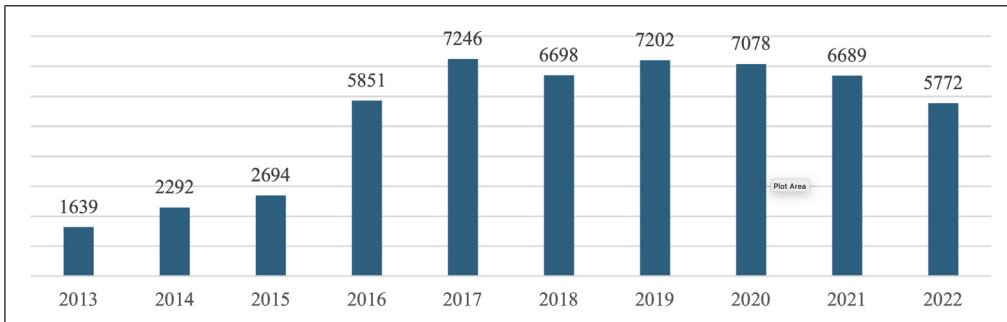
Kaynak: Yazar tarafından OECD ve TİKA raporlarından derlenmiştir.

Sonuç olarak, Somali diplomasisi kapsamında takip edilen insani hedefler doğrultusunda Türkiye'nin bu dönemde çeşitli insani stratejilerden faydalandığı gözlemlenmektedir. Çalışma, benimsediği yöntem ve üstlendiği rollerle bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye'nin Somali bağlamında seferber ettiği sert güç kapasiteleri ve askeri unsurlardan insani gündemi gerçekleştirme hedefi doğrultusunda faydalandığını iddia etmiştir.

4.2. 2015 Sonrası Suriye Diplomasisi: İnsani Hedeflerden Güvenlik Tehditlerine

Suriye iç savaşı 2010'ların ikinci yarısında acil insani meselelerin yanı sıra küresel ölçekli güvenlik tehditleri de doğurmuştur. Türkiye insani meselelerin çözümüne katkıda bulunmak amacıyla "açık kapı" politikası uygulamaya devam etmiş ve ülkesinde barınan sığınmacılar için önemli miktarda ekonomik kaynak harcamayı sürdürmüştür (bkz. Grafik 4). Ancak iç savaş sonucu Suriye'de oluşan güç boşlukları çeşitli silahlı gruplar ve DEAŞ (Irak Şam İslam Devleti) gibi terör örgütleri tarafından doldurulmaya çalışıldığında bölge ve bölge dışı aktörler (örneğin, Rusya, İran, ABD ve Türkiye gibi) meseleye askeri açıdan müdahil olmuş (Wei, 2019: 474) ve Türkiye de Suriye krizine müdahale etmek amacıyla üç adet sınır ötesi askeri operasyon (Fırat Kalkanı – 2016-2017; Zeytin Dalı 2018; Bahar Kalkanı 2019) gerçekleştirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin bu dönemde ev sahipliği yaptığı sayıları 4 milyona ulaşan sığınmacıyı zaman zaman dış politikada kaldıraç olarak (örneğin, 2020 yılında Yunanistan sınır kapılarının açılması) kullandığı gözlemlenmiştir.

Grafik 4: 2013-2022 Suriye'ye Yönlendirilen RKY Miktarları (milyon dolar)

Kaynak: Yazar tarafından OECD ve TİKA raporlarından derlenmiştir.

Suriye diplomasisi bu dönemde Türkiye’yi dünyanın en cömert ve yardımsever ülkeleri sıralamasında üst sıralara taşıyan en önemli unsurlardan birisi olmuştur. Ancak Suriye’de insani müdahalenin yanı sıra askeri operasyonlar gerçekleştirildiğinde ve sığınmacılar dış politika-kada kaldıraç olarak kullanıldığında, Suriye diplomasisi insanîyetçi gündemin ulusal çıkarların gerisinde kaldığı iddiasıyla eleştirilmiştir. Örneğin, Suriye krizinde Türkiye’nin liberal-insani hedefleri ve uluslararası çıkarlarının çatıştığını iddia eden Levaggi (2015: 40) Suriye diplomasisini “zorunlu” bir insanîyetçilik örneği olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde, Ataman & Özdemir’e göre (2018: 19) insani hedeflerinin – sığınmacıların acil ihtiyaçlarının giderilmesi, Suriye’den yeni göç dalgalarının engellenmesi ve Suriyelilerin geri dönüşü için güvenlik bölge oluşturulması – çoğunda başarısız olan Türkiye bu dönemde liberal ve insani dış politikasından uzaklaşarak realist ve pragmatik bir yaklaşım benimsemiştir. Aksini iddia eden yorumlara göre ise, örneğin Keyman (2017), Suriye diplomasisinin birincil hedefleri insani krizin çözülmesi, rejim değişikliği ve terörle mücadele olarak belirlenmiştir ve insani normların korunması ve askeri operasyonların yürütülmesini bir arada gerçekleştirebilecek şekilde yani “ahlaki bir realist” yaklaşımla icra edilmektedir. Dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da (2017: 12) Türkiye’nin askeri operasyonlarının “Suriye’nin siyasal birliği ve toprak bütünlüğünün korunması temelinde demokratik, kapsayıcı ve mezhepsel ayrımları aşan bir siyasal çözümünü hayata geçirmek” amacıyla gerçekleştirildiğini ifade etmiştir.

Çalışma, sert güç unsurlarının kullanımı ve insani hedeflerin gerçekleştirilmesinden doğan çatışmanın 2015 sonrası Suriye diplomasisi için temel belirleyicilerden biri olduğunu tartışmıştır. Ancak söz konusu çatışmaya rağmen, Türkiye’nin Suriye krizine müdahalesini insan odaklı bir yaklaşımla sürdürdüğünü iddia etmiştir. Bu kapsamda, 3 temel dinamik tanımlamıştır. Birincisi, Türkiye artan güvenlik ve terör tehditlerinin bertaraf edilmesi ve Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması adına tek taraflı askeri operasyonların yanı sıra uluslararası iş birliğinin geliştirilmesine de katkıda bulunmuştur. Örneğin, Türkiye hem BM bünyesinde yürütülen “Cenevre Görüşmeleri” hem de Rusya ve İran gibi Batı-dışı aktörlerle “Astana Süreci” çerçevesinde müzakereler yürütmüştür⁴ (Sandrin & Toscano, 2020: 254). Ancak güvenlik ve askeri tehditler karşısında geliştirilen uluslararası iş birliği ortamı insani sektör için tam tersi sonuçlar doğurmuştur. Bu kapsamda, ikinci bir eğilim olarak artan jeopolitik çatışmalar insani sektör üzerinde kısıtlayıcı bir etki yaratmıştır. Örneğin, Dieckhoff (2020: 574-576) Türkiye, Rusya ve İran’ın katıldığı Astana görüşmelerinde (2017) alınan ateşkes kararlarının sivil ölümlerinin sonlandırılmasından ziyade tarafların kontrol edecekleri bölgelerin paylaşılması amacına hizmet ettiğini kaydetmiştir. Yine de Türkiye’nin çok taraflı çözümleri hayata geçirmeye çalışarak insani süreçler üzerinde gelişen bu olumsuz etkiyi azaltmaya odaklandığı görülmektedir. Türkiye bir yandan ülkesindeki sığınmacılar için ekonomik kaynaklarını seferber etmeyi sürdürmüş diğer yandan düzensiz göçün yönetimi amacıyla AB üyesi ülkeler ile mutabakat imzalamıştır (Mengüaslan & Fidan, 2022). Üçüncüsü, 2015 sonrası Suriye diplomasisinde rejim değişikliği yerine Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması hedefi önceliklendirilmiştir. Bir önceki dönemde Suriye’de demokratikleşme sürecinin başlatılabilmesi adına rejim değişikliğini teşvik eden Türkiye bu hedefin gerçekleşmemesi karşısında tutum değişikliğine gitmiştir (Wei, 2019: 473). Bu değişikliğin ardındaki temel sebeplerden biri, artan jeopolitik rekabet ve daha sık kullanılmaya başlanan askeri güç unsurlarının yumuşak güce dayalı bir Suriye

4 Türkiye’nin Batı dışı aktörlerle eşgüdümlü hareket etmesinde özellikle ABD’nin desteğiyle PYD/YPG’nin Suriye’de etki alanını genişletmesinin de önemli bir payı olduğu iddia edilebilir.

diplomasisi yürütmeyi zorlaştırmasıdır. Bu konuda, Türkiye'nin başta Beşar Esed rejimi ile görüşmelerin yeniden başlatılmasına yönelik açıklamaları olmak üzere ilişkileri yeniden diplomasi ve yumuşak güç unsurlarına dayanan bir temele oturtma çabası olduğu gözlemlenmektedir. Yine bu eğilimi destekler şekilde sığınmacıların Suriye'ye dönüşünü kolaylaştırma kapsamında TOKİ'nin ev inşa etme projeleri sıklıkla gündeme gelmektedir (BBC News Türkçe, 2022).

Özetle, Suriye krizi 2015 sonrası dönemde bir yandan acil insani sorunlar üretmeye devam ederken diğer yandan yeni jeopolitik dinamiklerin evrildiği süreçler meydana getirmiştir. Aynı dönemde, Suriye diplomasisi insani krizin çeşitli boyutlarına insan odaklı ve bütüncül müdahale imkânı sağlamıştır. Bu bakımdan, çalışma Türkiye'nin bu dönemde Suriye diplomasisi kapsamında seferber ettiği sert güç unsurları ve askeri kapasiteleri Suriye'de etki alanı oluşturacak şekilde yayılmacı amaçlar yerine yumuşak güç unsurlarının yetersiz kaldığı alanlarda insani stratejinin bir parçası olarak kullandığını iddia etmiştir.

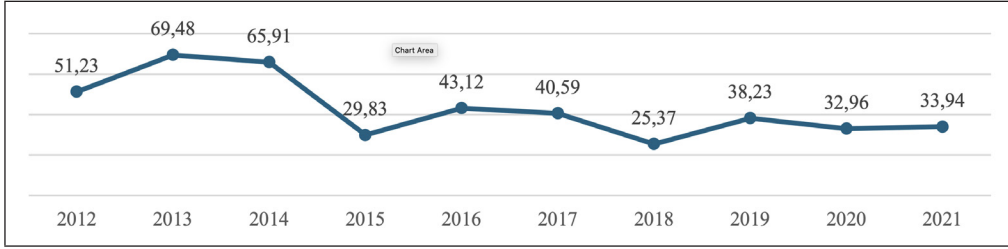
4.3. 2015 sonrası Gazze Diplomasisi: Savunuculuktan Garantörlüğe

Filistin halkının (Gazze ve Batı Şeria) maruz kaldığı ağır insani kriz koşulları 2015 sonrası dönemde daha da kötüleşmiştir. İsrail'in saldırgan tutumu ve uyguladığı kesintisiz ambargo Gazze'de sağlık, eğitim, barınma gibi temel insani ihtiyaçların karşılanmasını engellemektedir. Türkiye bu dönemde Gazze diplomasisi ile insani yardımların sağlanması ve Filistin meselesinin uluslararası toplumun gündeminde tutulmasına yönelik girişimlere önemli katkılar sağlamıştır. Ancak Filistin'de barış inşası sürecinin temini için daha sınırlı sonuçlar elde edebilmiştir. Bu kapsamda, İsrail ve Hamas arasında 7 Ekim'de (2023) başlayan çatışmalar Gazze'deki insani krizi görülmemiş seviyelere çıkardığında Türkiye önemli bir adım atarak Filistin'de kalıcı barışın sağlanabilmesine yönelik insan odaklı ve işlevsel bir alternatif-“garantörlük formülü”- geliştirmiştir (Telci, 2023; Duran, 2023). Türkiye'nin önerdiği haliye garantörlük formülü Türkiye'nin de dahil olduğu bir barış koruma mekanizmasının oluşturulması, bölgede konuşlandırılması ve taraflara (Türkiye'nin Filistin'e) askeri unsurlar da dahil olmak üzere sahada destek verilmesini kapsamaktadır. Bununla birlikte, uluslararası toplumda tartışmaya açılan garantörlük önerisinin Filistin'de çatışmanın sonlandırılabilmesine yönelik somut bir süreç başlatabileceği ve Türkiye'ye Filistin meselesinde başat bir konum sağlayabileceği ileri sürülmüştür (Mengüaslan, 2024).

Ancak Gazze diplomasisinin insani gündemi ve formül çerçevesinde askeri kapasitelerin kullanımı arasındaki ilişki/çatışma yeterince tartışılmamış bir konudur (Mengüaslan, 2024). Çalışma, formülü şekillendiren temel motivasyonun Gazze diplomasisinde benimsenen insani gündemi daha etkin bir şekilde gerçekleştirmek olduğunu iddia etmiş ve bu doğrultuda Türkiye'nin etkisini sınırlandıran iki temel süreç tanımlamıştır. Birincisi, 2015 sonrası Gazze diplomasisi yumuşak güce dayalı bir insani gündem takip etmiş ancak Filistin'de devletsizlik sorununun çözümüne somut bir katkı sağlanamamıştır. Örneğin, Filistin'in ekonomik kalkınması bu dönemde de öncelikli hedeflerden biri olmuştur. Türkiye yöntem olarak bütüncül yaklaşımını sürdürerek bu dönemde Gazze'ye en çok yardım yapan ikinci ülke olmuş (bkz. Grafik 5) ve kalkınma iş birliğiyle ekonomik-toplumsal altyapının geliştirilmesine katkıda bulunmuştur (Aslan, 2024). Bu doğrultuda, çok-kulvarlı diplomasi anlayışıyla AFAD, Kızılay ve Diyanet vakfı gibi kurumlar insani yardımların ulaştırılmasını temin etmiş, acil sağlık hizmetlerinin sağlanmasını kolaylaştırmıştır. TİKA, Gazze'deki sosyal ve ekonomik altyapı inşası girişimle-

rinde önemli rol oynamıştır (Aslan, 2024). Benzer şekilde, Türkiye Filistin meselesinin savunuculuğunu bu dönemde de devam ettirmiş ve Filistin meselesinin uluslararası platformlarda gündemde tutulması için çabalarda bulunmuştur. Örneğin, ABD'nin 2017'de Kudüs'ü başkent ilan eden İsrail'in kararını tanıması karşısında Türkiye İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT) dönem başkanı sıfatıyla İİT olağanüstü zirvesini İstanbul'da toplayarak İslam dünyasında eşgüdümlü bir tepki oluşturmaya çalışmış ve zirve karar bildirgesinde Doğu Kudüs'ün "Filistin devletinin işgal altındaki başkenti" olarak tanınmasında etkili olmuştur (BBC News Türkçe, 2017). İkincisi, Filistin meselesinde insani diplomasi alanının çeşitli sebeplerden ötürü daraldığı gözlemlenmiştir. Örneğin, 2010'larda bozulan Türkiye-İsrail ilişkileri Türkiye'nin Filistin'e sağladığı ekonomik yardımlar ve kalkınma iş birliği süreçlerinin aksamasında en önemli unsur olmuştur (Ertem, 2019: 159). Ataman'ın da kaydettiği gibi her ne kadar Türkiye, Filistin'de İsrail'i de kapsayan bir barış vizyonuna sahip olsa da (Ataman, 2024) gerek İsrail'in Gazze'de sürdürdüğü saldırgan tutumu gerekse de Türkiye'nin İsrail'in politikalarına karşı daha da sertleşen tavır düzelme sürecini sıklıkla kesintiye uğratmıştır.

Grafik 5: Gazze ve Batı Şeria'ya Yönlendirilen RKY Miktarları (milyon dolar)

Kaynak: OECD. Aid by sector and donor. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.

Bu kapsamda, garantörlük formülü bir yandan Gazze diplomasisinin karşılaştığı söz konusu kısıtlamaları aşabilecek çözümler sunarken diğer yandan Türkiye'ye daha etkili bir insani diplomasi icra edebilme imkânı sağlamaktadır. Öncelikle, formül sert güce dayalı ve tek taraflı bir barış inşası girişimi yerine çok-taraflılık ilkesi temelinde uluslararası toplumun sürece aktif katılımını teşvik etmektedir. Böylelikle, İsrail ve Filistin arasındaki asimetrik güç kapasitelerinin çatışma çözümü sürecini sekteye uğratmasının önüne geçilebilmesi de hedeflenmiştir. Örneğin, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Filistin'de barış inşası sürecinin kalıcı ve meşru bir şekilde hayata geçirilebilmesi adına bir "Uluslararası Filistin-İsrail Barış Konferansı" düzenlenmesi fikri gündeme getirilmiştir (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023). Bununla birlikte, formül Gazze diplomasisi ile uyumlu şekilde bütüncül bir yaklaşıma sahiptir. Örneğin, Türkiye Filistin'de barış sürecinin ekonomik kalkınmadan bağımsız düşünülemediğini sıklıkla dile getirmektedir. Bu doğrultuda, Cumhurbaşkanı Erdoğan Gazze'de gereken yeniden inşa süreci için başta İslam ülkeleri (İİT ve Arap Ligi) olmak üzere dünyadaki diğer insani aktörlerin de katılımını teşvik ederek bir fon oluşturulması için koordinasyon sağlanmasına destek olmuştur (Türkten, 29.12.2023). Üçüncüsü, garantörlük formülü barış odaklı ve insani önceleyen bir tavır yansıtmaktadır. Bu konuda, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "insani, siyasi ve askerî varlığımızla Filistin tarafının garantörlerinden biri olmaya hazırız. Bu konuda hüsnüniyet ve irade sahibi ülkeleri bir an önce bu teklifimizi değerlendirmeye, somut adım at-

maya, barışa giden kapıları aralamaya davet ediyoruz” ifadesi Türkiye’nin Filistin meselesinin çözümüne ilişkin çok taraflı ve insani bir tutum benimsediğini göstermektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2023). Böylelikle, garantörlük formülünün Türkiye’ye Filistin’in devletsizlik sorununun çözümünde başat bir rol üstlenme imkânı vereceği iddia edilebilir (Mengüaslan, 2024). Zira garantörlük rolü kapsamında Filistin’de barış inşası üzerinde arabuluculuk-kolaylaştırıcılık rolüne göre daha kalıcı sonuçlar alınabilmesini mümkün kılacaktır (Acer, 2023:2). Ve Filistin’e sağlanan desteğin kapsamı manevi ve hukuki sektörlerin yanı sıra sahada ihtiyaç duyulan desteği de içerecek şekilde genişletilebilecektir (Uzer, 2023: 5).

Diğer yandan, 2015 sonrası Türkiye’nin insani etkisini sınırlandıran faktörlerin garantörlük formülü için de olumsuzluklar doğurabileceği görülmektedir. Birincisi, bölgesel jeopolitik rekabet insani alanı daraltmaktadır. Örneğin, Batılı ülkeler İsrail’in saldırgan tutumu ve insan haklarını hiçe sayan politikalarına çoğu zaman kayıtsız kalabilmektedir. Bu kayıtsız tutum uluslararası toplumda (Rusya Federasyonu dışında) garantörlük formülüne yönelik net bir tepki oluşmasını engelleyen faktörlerden biri olarak tanımlanabilir (Acer, 2023: 3). Aynı şekilde Türkiye’nin 7 Ekim sonrası İsrail’in politikalarına karşı takındığı sert ve eleştirel tutum tarafsız bir arabulucu olabileme imkanını ortadan kaldırmaktadır. Örneğin, 7 Ekim sonrası süreçte Türkiye İsrail’in Gazze’de insanlık suçu (soykırım) işlediği gerekçesiyle Uluslararası Adalet Divanı’nda açılan davaya müdahil olacağını dile getirmiştir. Her iki örnek de Türkiye’nin yumuşak güce dayalı insani diplomasi icra etmesini zorlaştıran süreçlere işaret etmektedir. Bunun yakın sonuçlarından biri olarak 7 Ekim sonrası süreçte ateşkes sağlanması girişimlerinde Türkiye’nin aksine Mısır ve Katar gibi aktörlerin ön aldığı görülmektedir. İkincisi, Gazze’de yaşanan çatışmalarda uluslararası toplumun aksine Türkiye Hamas’ı bir terör örgütü yerine direniş örgütü olarak tanımlamaktadır. Örneğin, Cumhurbaşkanı Erdoğan Hamas ve İsrail arasındaki ateşkes sürecinde Türkiye’nin Hamas yanlısı tutumunu “Bizim telkinlerimizle Hamas’ın ateşkesi kabul ettiğini açıklamasından memnuniyet duyduk. Şimdi aynı adım İsrail tarafından da atılmalıdır” ifadesiyle ortaya koymuştur (Cumhuriyet, 2024). Ancak, Türkiye’nin tarafsızlığına yönelik önemli eleştirilerin gelmesine yol açan bu yaklaşım yeni-Osmanlıcı bir yayılmacılığı meşrulaştırmaya çalıştığı gerekçesiyle sorgulanmıştır (örn, Jeong, 2021).

Sonuçta, Filistin meselesi, özellikle 7 Ekim sonrası süreçte İsrail’in saldırgan politikaları sonucu, ağır insani kriz durumları meydana getirmeye devam etmektedir. Geniş kapsamlı bir insani gündemi olmasına rağmen Gazze diplomasisi, Türkiye’nin aşınan yumuşak güç kapasitelerinin de etkisiyle bu dönemde sınırlı etki yaratabilmiştir. Çalışma, Türkiye’ye devletsizlik sorununun çözümünde başat bir konum sağlaması bakımından 7 Ekim sonrası uluslararası topluma sunulan garantörlük formülünün Gazze diplomasisinin insani hedeflerini gerçekleştirebilecek bir insani strateji (içerdiği sert güç unsurlarına rağmen) olarak tanımlanabileceğini ileri sürmüştür.

4.4. 2015 Sonrası: “Türk Tipi İnsani Diplomasi Modeli’ni” Yeniden Değerlendirmek

2015 sonrası Somali, Suriye ve Gazze diplomasislerinden elde edilen bulgular Türkiye’nin uluslararası politikada insani aktör statüsünü devam ettirdiğini ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye’nin aynı dönemde Somali, Suriye ve Gazze’deki insani kriz bağlamlarında ekonomik, toplumsal, kültürel ilişkilerin yanı sıra geniş kapsamlı güvenlik iş birliği ilişkileri de kurduğu ve sert güç kapasitelerini daha sık kullandığı gözlemlenmektedir. Bu noktada çalışma, söz konusu zit süreçlerin Türkiye’nin insani diplomasi yaklaşımı ve insani aktör statüsü

üzerindeki etkilerini anlamlandırabilmek adına 2015 sonrası benimsenen yöntem, üstlenilen roller ve seferber edilen kaynaklar temelinde değişimler ve devamlılıkları takip etmiş ve üç temel eğilim tespit etmiştir.

Birincisi, çevresinde “barış, refah ve istikrar kuşağı” oluşturmayı hedefleyen Türkiye’nin insani diplomasi yaklaşımında barış ve kalkınma arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Türkiye’nin insani gündemi önceki dönemde olduğu gibi geleneksel insani aktörlerinkiyle uyumlu olmaya devam etmektedir. Örneğin, bu gündemin öncelikli hedefleri arasında demokratikleşme süreçlerinin teşviki, çatışmaların çözülmesi ve çatışma sonrası yeniden inşa süreçlerine katkıda bulunulması sayılabilir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Yüzyılı’nda Milli Dış Politika, tarih yok). Bununla birlikte, insani gündeme ilişkin önemli bir değişim olarak güvenlik iş birliği süreçlerinin kapsam ve bağlam açısından genişlediği görülmektedir. Çalışma, Türkiye’nin çoğunlukla ikili iş birliği çerçevesinde yürüttüğü bu süreçlerin yayılmacı ve ulusal çıkarları önceleyen bir yaklaşım yerine insan odaklı ve bütüncül bir yöntem kapsamında hayata geçirildiğini tartışmıştır (örneğin, Somali diplomasisi). Ayrıca Türkiye’nin iş birliği alanlarında güvenlik sektörünün ağırlık kazanmasının önemli yönetsel sonuçları olduğunu gözlemlemiştir. Örneğin, bir önceki dönemde çok-kulvarlı diplomasi kapsamında gözlemlenen kamu kurumları ve sivil toplum unsurları arasındaki iş birliğinin bu dönemde azalması bakımından Türkiye’nin devlet öncülüğünde (state-led) bir insani diplomasi yaklaşımı benimsediği iddia edilebilir (TİKA Kalkınma Yardımları Raporları).

İkincisi, Türkiye insani gündemini takip ederken çatışmacı ya da tek taraflı müdahaleler yerine etkin bir çok-taraflılık zemini oluşturmayı hedefleyen girişimleri incelemektedir (T.C.Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Yüzyılı’nda Milli Dış Politika, tarih yok). Yukarıda da ifade edildiği gibi her ne kadar 2015 sonrası dönemde gelişen jeopolitik rekabet ve belirsizlikler insani diplomasi alanını daraltsa da Türkiye, bölgesindeki çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerinde genellikle bölge ülkelerini kapsayan çözümlere yönelik çabalara ortak olmaktadır. Bunun güncel bir örneği, Rusya-Ukrayna Savaşı sürecinde Türkiye’nin uluslararası toplumdaki başat aktörlerin takip ettiği geleneksel diplomasi yaklaşımlarından ayrılarak arabuluculuk süreçlerine odaklanmasında gözlemlenmiştir. Uluslararası toplum Rusya’nın savaşı sonlandırması hedefiyle ekonomik yaptırımlar uygulanması yolunu seçerken, Türkiye insani sorunların çözümü temelinde yükselen ve sonuçta tarafları bir araya getirebilen bir insani strateji benimsemiştir (Üney, 2022: 47). Türkiye’nin insani diplomasisinin BM’nin de dahil olduğu dörtlü bir yapının inşa edilmesine önemli katkılar sağladığı görülmüştür. Bu kapsamda, çok taraflılık ilkesini etkin şekilde işletmeyi başaran Türkiye küresel gıda güvenliğini yeniden tesis etme doğrultusunda Tahıl Koridoru çerçevesinde geleneksel diplomasi stratejilerine kıyasla daha somut sonuçlar elde edebilmiştir (Çakırca, 2024; ayrıca bkz., Suriye krizi ve Astana süreci). Bu bağlamda, Türkiye’nin “bölgesel sahiplenme” normu çerçevesinde hareket ettiği ve kurala dayalı, adil bir uluslararası düzen inşasına destek olmayı amaçladığı iddia edilebilir. Zira önceki dönemde de olduğu gibi, Türkiye uluslararası düzenin daha kapsayıcı hale gelmesine yönelik çabalarını 2015 sonrası dönemde de devam ettirmektedir. Örneğin, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından sıklıkla dile getirilen “Dünya Beşten Büyüktür” sloganı ve Türkiye’nin insani diplomasi icrasında dikkat çektiği daha kapsayıcı bir BM sistemi inşası için reform yapılması önerileri bu iddiayı destekler niteliktedir (Davutoğlu, 2013: 867-868). Ancak Şeyşane & Tanrıverdi-Şeyşane (2022: 165)’ye göre bu çabalar daha çok söylem düzeyinde olup uluslararası insanîyetçilik alanındaki kapasite ve norm inşası süreçleri üzerinde sınırlı bir belirleyiciliğe ulaşabilmiştir.

Üçüncüsü, Türkiye insani gündemi doğrultusunda sert güç unsurları ve askeri kapasitelerini de içeren daha geniş kapsamlı insani stratejilerden faydalanmaya başlamıştır. İnsani diplomasi icrasında gözlemlenen bu dikkat çekici değişimi Türkiye'nin sınırlı kapasiteleri ve iddialı hedefleri arasından doğan çatışma temelinde yorumlayan bakış açıları bulunmaktadır. Bu bağlamda, Sandrin & Toscano (2020: 255) Türkiye'nin 2015 sonrası insani diplomasisinde kültürel yakınlıklar ve siyasi öğelerin bir önceki dönemde İslam, demokrasi ve kapitalizmi bir arada işleyebilen ekonomik ve siyasi bir model vurgusunun yerini aldığını tartışmıştır. Benzer şekilde, Ekşi (2019) önceki dönemlerde Türkiye'nin geniş bir coğrafyada aktif olmasına imkân veren tarihsel ve kültürel bağlara dayalı rol model olma vizyonunun yerini Suriyeli sığınmacılara ev sahipliği yapılması temelinde şekillenen politikaların aldığını kaydetmiştir. Buna paralel olarak, Türkiye'nin kamu diplomasisi söylemlerinde Suriyeli sığınmacılara ev sahipliği yapılması ve bunun ekonomik maliyetini Türkiye'nin üstlenmesi konusuna sıklıkla yer verildiği görülmektedir (Altun, 2020). Öte yandan, aynı dönüşümü Türkiye'nin insaniyetçilik sektöründeki başat konumu ve markalaşma hedefi bağlamında değerlendiren yorumlar da bulunmaktadır. Örneğin, Şeyşane & Tanrıverdi-Şeyşane (2022) insani diplomasi araçlarını etkili şekilde kullanan Türkiye'nin bu dönemde kendi yöntemini – “Türk tipi insani diplomasi” geliştirerek başat insani aktörler arasındaki yerini sağlamlaştırdığını tartışmıştır. Çevik & Sevin (2017) ise Türkiye'nin insani diplomasi yaklaşımında yardımseverlik vurgusuna dikkat çekmiş ve Türkiye'nin insani diplomasi “modelinin” uluslararası toplumdaki eksiklikleri aşabilecek bir vizyon temsil ettiğini ileri sürmüştür. Bu bakımdan, 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasında imzalanan Tahıl Koridoru Anlaşması, uluslararası insaniyetçilik alanında yaşanan tıkanıklıkların aşılması konusunda Türkiye'nin insani diplomasisinin ve insaniyetçi yaklaşımının ne ölçüde etkili olabildiğini gösteren en etkili örneklerden biri olmuştur (Çuhadar & Diaz-Prinz, 2022). Her ne kadar yakın çevresinde önemli güvenlik tehditleri yaratması bakımından Türkiye'nin diplomatik ilgisini çektiği iddia edilebilirse de gerek insani gündemi gerek çok taraflı yöntemiyle Tahıl Koridoru'nun hayata geçirilme süreci Türkiye'nin geleneksel insani aktörlerden önemli ölçüde ayrılan geniş kapsamlı insani stratejiler temelinde hareket ettiğine işaret etmektedir.

Çalışma, Türkiye'nin 2015 sonrası insani diplomasisi çerçevesinde sert güç unsurları ve askeri kapasitelerin daha görünür hale gelmesini uluslararası insaniyetçilik alanında yaşanan dönüşümler karşısında Türkiye'nin insani gündemini gerçekleştirebilme motivasyonu ile ilişkilendirmiştir. Nitekim, yaşanan sistemik ve bölgesel gelişmeler, bir önceki dönemde olduğu gibi yumuşak güç unsurları ve barışçıl araçların kullanımına dayalı insani stratejiler için daha kısıtlı bir alan bırakmıştır. Bununla birlikte, çalışma birinci bölümde verilen insani diplomasi tanımından hareketle, bahse konu dönüşümün Batı-dışı insani aktörler bağlamında değerlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Batı-dışı insani aktörler geleneksel Batılı insani aktörlerin dar kapsamlı insani gündemleri ve stratejilerine kıyasla daha geniş kapsamlı insani gündemler benimsemekte ve daha uzun vadeli stratejilerden faydalanmaktadır. Türkiye örneğinde insani gündemin öncelikleri arasında çatışma çözümü, barış inşası ve yeniden inşa gibi barışçıl hedeflerin yer aldığı gözlemlenmiştir. Somali ve Suriye bağlamında – ayrıca Gazze diplomasisi (garantörlük formülü) kapsamında Filistin için- sert güç unsurlarının insani bir gündem dahilinde seferber edilmesi/edilebilecek olması bu iddiaları kanıtlar niteliktedir. Bu bakımdan, çalışma 2015 sonrası dönemde Türk tipi insani diplomasi modelinin insani önceleyen ve insaniyetçilik vurgusu yapan bir gündemi geniş kapsamlı insani

stratejilerden- sert güç ve yumuşak güç unsurlarını bir arada kullanmaya imkan verecek şekilde – faydalanarak takip ettiği ileri sürmüştür (Rossiter & Cannon, 2019: 181).

5. Sonuç

2000’li yıllardan itibaren sağladığı insani yardımlar ve yürüttüğü insani müdahalelerle Türkiye, başat insani aktörler arasında konumlanmıştır. Bu dönemde, dünyanın en cömert ve yardımsever ülkeleri sıralamasında en tepeye çıkmış ve uluslararası insaniyetçilik sektörüne kendi yöntem ve yaklaşımlarını (Türk tipi Kalkınma Yardımları Modeli) sunabilecek kapasitelere erişmiştir. Ancak 2010’lardan beri süregelen derin sistemik dönüşümler bir yandan yeni krizler üretip insani diplomasiye duyulan ihtiyacı artırırken diğer yandan insani diplomasi icrası için mevcut alanların daralmasına yol açmaktadır. Yakın çevresinde insani krizlerin arttığı ve insani diplomasi icrasında sert güç unsurlarına daha fazla yer vermeye başladığı göz önüne alındığında aynı eğilimlerin Türkiye için de yüksek belirleyiciliğe sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, ulusal çıkarları, güvenlik tehditleri ve insani hedefleri arasında gelişen yakın ilişki Türkiye’nin insaniyetçi mi yoksa pragmatik mi olduğu sorusunu yerinde ve ilgi çekici kılmaktadır.

Bu soru kapsamında çalışma, Türk insani diplomasisi için kritik sayılabilecek üç vaka- dan – Somali, Suriye ve Gazze – faydalanarak Türkiye’nin insani diplomasi icrasındaki değişimler ve devamlılıkları tanımlamıştır. Ve 2015 sonrası dönemde gelişen olumsuz sistemik/ bölgesel dinamiklere rağmen, Türkiye’nin insani diplomasi “modelinin” insani müdahale, çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerinde ulusal çıkar ve güç mücadelesi merkezli geleneksel diplomasi yaklaşımlarının ötesine geçebilen, insan odaklı ve işlevsel bir örnek temsil etmeye devam ettiği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonucu meydana getiren (en az) iki ana süreçten bahsedilebilir.

Birincisi, insani diplomasi ve insani müdahale alanlarını siyasallaştıran ve daraltan süreçlere rağmen Türkiye’nin uluslararası insani aktörlerinkine uyumlu şekilde liberal, çok- taraflılık temeline katkıda bulunmayı hedefleyen ve insan odaklı bir gündem takip ettiği görülmektedir. Örneğin, Türkiye insani diplomasi icra ettiği yerlerde demokrasinin teşviki, devlet kurumlarının güçlendirilmesi ve güvenlik sektörü reformlarının uygulanması gibi “liberal barış inşası” çerçevesine uygun hedefler benimsemektedir. Bununla birlikte, insani diplomasi icrasında geleneksel aktörlere kıyasla gelişmekte olan ülkelerle daha sürdürülebilir ilişkiler kurmasına imkân veren yönetsel farklılıklar (örn. çok-kulvarlı diplomasi, yardımların sağlanmasında aracı kullanmama, işbirliği süreçlerinde koşullar dayatmama gibi) bulunmaktadır. Örneğin, Tahıl Koridoru Girişimi’nin hayata geçirilmesinde faydalanılan arabuluculuk yöntemi uluslararası toplumun aksine Türkiye’nin hem Ukrayna hem de Rusya ile geliştirmiş olduğu iyi ilişkiler temelinde yürütülebilmektedir. Böylelikle, Türkiye’nin yakın çevresiyle sınırlı kalmayan geniş bir coğrafyada insani krizlere müdahalesini sürdürdüğü gözlemlenmektedir.

İkincisi, 2015 sonrası insani diplomasi icrasında daha fazla yer verilen sert güç unsurları ulusal çıkarları önceleyen yayılcı amaçlar yerine Türkiye’nin insani gündemi doğrultusunda uzun vadeli insani stratejilerin bir parçası olarak seferber edilmektedir. Çalışma sert güç unsurlarının ve askeri kapasitelerin Somali ve Suriye diplomasisi doğrultusunda seferber edilmesini (ayrıca Gazze bağlamında önerilmesini) Türkiye’nin insani hedeflerine yönelik yönelik meydan okumaları aşabilme motivasyonu ile ilişkilendirmiştir. Türkiye’nin insani gündeminde

çatışma çözümü, barış inşası ve kalkınma iş birliği gibi çok boyutlu kabiliyetlerin eş zamanlı kullanımını gerektiren hedefler bulunmaktadır. Bu bakımdan, Türkiye'nin insani diplomasi stratejileri birbirine zıt görünen değer ve normları bir arada işleyebilecek (örn., insanietçilik ve militarizm gibi) şekilde gelişmektedir. Bahse konu niteliğiyle Türk tipi insani diplomasi-nin yaklaşım ve stratejilerini insanietçilik sektöründe örnek bir model olarak değerlendirmek mümkün olmaktadır.

Sonuç olarak, son dönemde gelişen insani, ekonomik ve siyasi krizler karşısında küresel yönetim yapısının yetersiz kaldığı ve uluslararası iş birliği zemininin aşındığı görülmektedir. Öte yandan, insani diplomasi icra edilen Somali, Suriye ve Gazze örnekleri, Türkiye'nin uluslararası toplumun gündemiyle uyumlu ve eşgüdümlü olduğu ölçüde büyüyen bir etki alanına sahip olduğuna işaret etmektedir. Yine küresel çapta gelişebilecek gıda krizine ürettiği çözümlerle Tahıl Koridoru Girişimi, Türkiye'nin uluslararası insanietçilik sektöründe ulaştığı başat konumun altını çizmektedir. Bu kapsamda, Türkiye gibi yükselen güçler için söz konusu dönüşümlerin sonuçlarının araştırılması insani diplomasi-nin etkinliğine ilişkin çıkarımlar sağ-lamanın yanı sıra uluslararası politikada insanietçiliğin ne yönde gelişeceğine dair ipuçları sunmasını bakımından da önemlidir.

Katkı Oranı Beyanı

Makale tek yazarlı olup tüm çalışma yazar tarafından yapılmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Kaynakça

- Acer, Y. (2023). Filistin-İsrail barışı için Türkiye'nin garantörlük teklifi ve önemi. *SETA Perspektif*, 376, www.setav.org sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Achilles, K., Sazak, O., Wheeler, T., & Woods, A. E. (2015). *Turkish aid agencies in Somalia: risks and opportunities for building peace*. Istanbul: Saferworld and Istanbul Policy Center.
- Akpınar, P. (2013). Turkey's peacebuilding in Somalia: The limits of humanitarian diplomacy. *Turkish Studies*, 14(4), 735-757.
- Akpınar, P. (2022). Turkey's 'novel' enterprising and humanitarian foreign policy and Africa. In J. Jongerden (Ed.). *The Routledge handbook on contemporary Turkey* (pp. 495-508). Routledge.
- Altun, F. (2020). Altun: 'Our President gives the world a lesson of strong leader-to-leader diplomacy'. Directorate of Communications <http://www.mfa.gov.tr/deputy-foreign-minister-koru-attends-the-opening-of-todaie-training-program-on-public-diplomacy.en.mfa> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Altunışık, M. B. (2014). Turkey as an 'emerging donor' and the Arab Uprisings. *Mediterranean Politics*, 19(3), 333-350.
- Altunışık, M. B. (2019). Turkey's humanitarian diplomacy: The AKP model. <https://www.cmi.no/publications/6973-turkeys-humanitarian-diplomacy-the-akp-model> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Altunışık, M. B. (2022). Humanitarian diplomacy as Turkey's national role conception and performance: Evidence from Somalia and Afghanistan. *Southeast European and Black Sea Studies*, 23(3), 657-673.
- Altunışık, M. B., & Cuhadar, E. (2010). Turkey's search for a third-party role in Arab-Israeli conflicts: A neutral facilitator or a principal power mediator?. *Mediterranean Politics*, 15(3), 371-392.

- Aras, B. (2009). Turkey and the Palestinian Question, SETA Policy Brief No:27, www.setav.org sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Ataman, M. (2024, Nisan 13). Türkiye'nin Gazze politikası. <https://www.setav.org/turkiyenin-gazze-politikasi/> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Ataman, M., & Özdemir, Ç. (2018). Turkey's Syria policy: Constant objectives shifting priorities. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 13-36.
- Aslan, M. (2024, Nisan 12). Türkiye insani yardımlarıyla yıllardır Filistin'de. <https://www.setav.org/turkiye-insani-yardimlariyla-yillardir-filistinde/> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Baird, T. (2016). The geopolitics of Turkey's 'humanitarian diplomacy' in Somalia: A critique. *Review of African Political Economy*, 43(149), 470-477.
- Barnett, M. N., & Weiss, T. G. (Eds.). (2008). *Humanitarianism in question: Politics, power, ethics*. Cornell University Press.
- Bayer, R., & Keyman, F. (2012). Turkey: An emerging hub of globalization and internationalist humanitarian actor? *Globalizations*, 9(1), 73-90.
- BBC News Türkçe (2017, Aralık 13). İslam İşbirliği Teşkilatı: Doğu Kudüs Filistin'in başkentidir <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya42337996#:~:text=%C4%B0stanbul'da%20T%C3%BCrkiye'nin%20daveti,Filistin'i%20tan%C4%B1yoruz%22%20dendi> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- BBC News Türkçe. (2022, Mayıs 3). Erdoğan, 1 milyon Suriyelinin gönüllü geri dönüşü için hazırlık yaptıklarını söyledi. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61307585> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Berridge, G.R., & Lloyd, L. (2012). *The Palgrave Macmillan dictionary of diplomacy*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Binder, A., & Meier, C. (2011). Opportunity knocks: Why non-Western donors enter humanitarianism and how to make the best of it. *International Review of the Red Cross*, 93(884), 1135-49.
- Çakırca, B. (2024). İnsani diplomasinin somut bir örneği olarak Tahıl Koridoru Anlaşması ve yükselen bir insani diplomasi aktörü olarak Türkiye. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(3), 936-958.
- Çavuşoğlu, M. (2017). Turkish Foreign Policy in a time of perpetual turmoil. *Insight Turkey*, 19(1), 11-16.
- Çetinoğlu, T. (2019). 'New' humanitarianisms and programming: the encounter of Turkey and Europe with Syrian refugees. *Conflict, Security & Development*, 19(3), 289-294.
- Çevik, S., & Sevin, E. (2017). A quest for soft power: Turkey and the Syrian refugee crisis. *Journal of Communication Management*, 21(4), 399-410.
- Çolakoğlu, E. (2024). Food insecurity in the Middle East, the Black Sea Grain Initiative, and Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 20(47), 63-82.
- Cooper, A. F. (2016). *Celebrity diplomacy*. New York: Routledge.
- Constantinou, C., Kerr, P. & Sharp, P. (Eds.). (2016). Introduction: Understanding diplomatic practice. *SAGE handbook of diplomacy* (pp. 1-10). Londra: SAGE.
- Çuhadar, E., & Diaz-Prinz, J. (2022). To sustain hopes for peace in Ukraine, keep an eye on Turkey. Washington, D.C.: United States Institute of Peace (USIP). www.usip.org/publications/2022/04/sustain-hopes-peace-ukraine-keep-eye-turkey sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 17.12.2024.
- Cumhuriyet. (2024, Mayıs 6). https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/son-dakika-erdogan-kabine-son-rasi-aciklama-yapiyor-2203763?utm_campaign=Cumhuriyet&utm_medium=Surmanset&utm_source=Anasayfa sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.

- Davutoğlu, A. (2012). Principles of Turkish foreign policy and regional political structuring. *Turkey Policy Brief 3*.http://www.tepav.org.tr/upload/files/1336135395-4.Principles_of_Turkish_Foreign_Policy_and_Regional_Political_Structuring_by_Ahmet_Davutoglu.pdf sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Davutoğlu, A. (2013). Turkey's humanitarian diplomacy: Objectives, challenges, and prospects. *Nationalities Papers*, 41(6), 865-870.
- Decottignies, O., & Cagaptay, S. (2016, Ocak 11). Turkey's new base in Qatar. *Washington Institute for Near East Policy*, Policy Watch No. 2545, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkeys-new-base-in-qatar> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- DEİK. (2017). Filistin ülke bülteni. <https://www.deik.org.tr/uploads/filistin-ulke-bulteni-ekim-2017.pdf> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- De Lauri, A. (2018). Humanitarian diplomacy: A new research agenda, *Cambridge Market Insights Brief 4* <https://www.cmi.no/publications/6536-humanitarian-diplomacy-a-new-research-agenda> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 15.11.2024.
- Devinit Raporu. (2023). *Global humanitarian assistance report 2023*. https://devinit-prod-static.ams3.cdn.digitaloceanspaces.com/media/documents/GHA2023_Digital_v9.pdf sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 15.11.2024.
- Devinit Raporu. (2024). *Falling short? Humanitarian funding and reform*. https://devinit-prod-static.ams3.cdn.digitaloceanspaces.com/media/documents/Falling_short_Humanitarian_funding_and_reform.pdf sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 15.11.2024.
- Dieckhoff, M. (2020). Reconsidering the humanitarian space: Complex interdependence between humanitarian and peace negotiations in Syria. *Contemporary Security Policy*, 41(4), 564-586.
- Dobrowolska-Polak, J. (2014). Humanitarian diplomacy of the European Union. *Open Europe: Cultural Dialogue Across Borders*, 5, 115- 126.
- Donelli, F. (2017). Features, aims and limits of Turkey's humanitarian diplomacy. *Central European Journal of International and Security Studies*, 11(3), 59-83.
- Duran, B. (2023). Filistin Sorunu ve Türkiye'nin rolü. *Kriter*, 8(84), 6-8.
- Dülger, K. (2017). Etkinliği giderek artan yeni bir kavram olarak insani diplomasi ve bu alanda örnek teşkil eden Türkiye'nin insani diplomasi anlayışı. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(2),1-20.
- Dünya Bankası. (2015). Turkey's response to the Syrian refugee crisis and the road ahead. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/583841468185391586/pdf/102184-WP-P151079-Box394822B-PUBLIC-FINAL-TurkeysResponseToSyrianRefugees-eng-12-17-15.pdf> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Egeland, J. (2013). Humanitarian diplomacy. In A. F. Cooper, J. Heine, & R. Thakur (Eds.). *The Oxford handbook of modern diplomacy* (pp. 353-369). UK: Oxford University Press.
- Ertem, H. S. (2017). Reflections of beliefs and worldviews of the Turkish ruling elite on Syria crisis. In F. Aksu & H. S. Ertem (Eds.). *Analyzing foreign policy crises in Turkey: Conceptual, theoretical and practical discussions* (pp. 112-142). Londra: Cambridge Scholars Publishing.
- Ertem, H. S. (2019). Filistin'in sosyo-ekonomik sorunlarının giderilmesinde Türkiye'nin imkân ve sınırları. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 133-168.
- Ekşi, M. (2019). Hospitality in Turkey's public diplomacy. *Ankasam*, <https://ankasam.org/en/hospitality-in-turkeys-public-diplomacy> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Ekşi, M., & Seyfettin, M. (2018). The Rise and fall of Turkish soft power and public diplomacy. *Akademik Bakış*, 23(11), 15-45.

- Felfeli, A. (2023). Humanitarian diplomacy. In Onditi, F., McLaren, K., Ben-Nun, G., Stivachtis, Y.A., & Okoth, P. (Eds.). *The palgrave handbook of diplomatic thought and practice in the digital age* (pp.173-199). Palgrave Macmillan: Cham.
- Gilley, B. (2015). Turkey, middle powers, and the new humanitarianism. *Perceptions*, 20(1), 37-58.
- Good Humanitarian Donorship. <https://www.ghdinitiative.org/ghd/gns/home-page.html> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 15.11.2024.
- Göle, D. (2014). Turkey's development assistance to fragile states: From sporadic actions to system building practices. *Alternatives*, 13(1-2), 88-104.
- Gürkaynak, E. (2007). Turkey as a third party in Israeli-Palestinian Conflict: Assessment and reflections. *Perceptions*, Bahar, 89-108.
- Hale, W. (2009). Turkey and the Middle East in the 'new era'. *Insight Turkey*, 11(3),143-159.
- Haşimi, C. (2014). Turkey's humanitarian diplomacy and development cooperation. *Insight Turkey*, 16(19), 127-145.
- Ihlamur-Öner, S. G. (2014). Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik politikası. *Ortadoğu Analiz*, 6(61), 42-45.
- Ilgit, A., & Davis, R. (2013). *The many roles of Turkey in the Syrian crisis*. Middle East Report Online. <https://merip.org/2013/01/the-many-roles-of-turkey-in-the-syrian-crisis/> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- International Crisis Group. (2012). *Assessing Turkey's role in Somalia*. International Crisis Group Policy Briefing Africa Briefing No. 92. Nairobi/Istanbul/Brussels.
- Ivanchenko, V. (2016). NGO public diplomacy as an instrument of global "soft power" competition: American and West European approaches. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 20(3), 10-15.
- İpek, P. (2015). Ideas and change in foreign policy instruments: Soft power and the case of the Turkish International Cooperation and Development Agency. *Foreign Policy Analysis*, 11(2), 173-193.
- İpek, V. (2021). Revisiting liberal peacebuilding: BRICS and Turkey in Somalia. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 26(1), 152-176.
- Jeong, H. W. (2021). Turkey's Islamic public diplomacy in the post-Davutoğlu era: Neo-Ottomanism, humanitarianism and the legitimization of Hamas after the Arab Spring. *The Hague Journal of Diplomacy*, 16(1), 1-26.
- Karadeniz Tahıl Girişimi Anlaşması. <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Keyman, F. (2017). A new Turkish Foreign Policy: Towards proactive 'moral realism'. *Insight Turkey*, 19(1), 55-69.
- Keyman, F., & Sazak, O. (2014). Turkey as a humanitarian state. *POMEAS*, Paper No 2. <http://pomeas.org/Home/index.php/publications/pomeas-papers/419-turkey-as-a-humanitarian-state> sayfasından erişilmiştir. Erişim tarihi: 09.06.2024.
- Kubicek, P. (2022). Contrasting theoretical approaches to Turkish foreign policy. *Turkish Studies*, 23(5), 645-658.
- Kulaklıkaya, M., & Nurdun. R. (2010). Turkey as a new player in development cooperation. *Insight Turkey*,12(4), 131-145.
- Langan, M. (2017). Virtuous power Turkey in Sub-Saharan Africa: The 'neo-Ottoman' challenge to the European Union. *Third World Quarterly*, 38(6), 1399-1414.

- Levaggi, A. G. (2015). Forced humanitarianism: Turkey's Syrian policy and the refugee issue. *Caucasus International Journal*, 5(1), 39-50.
- Melissen, J. (Eds.). (2005). *The new public diplomacy* (pp. 292-31). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mengütaşlan, H. (2023). Turkish aid allocation in turbulent times: Changes and continuities in Turkish aid modality. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(Özel), 135-160.
- Mengütaşlan, H. (2024). 7 Ekim sonrası Türkiye'nin Gazze diplomasisi: Filistin'de barış inşasına yönelik imkân ve sınırlar. *Ombudsman Akademik*, (Özel Sayı 2 (Gazze)), 250-281.
- Mengütaşlan, H., & Fidan, Y. (2022). Pandemi ve düzensiz göç: Avrupa Birliği düzensiz göç politikasının Türkiye ve Libya Mutabakatları bağlamında eleştirel bir analizi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 21(1), 195-223.
- Minear, L. (2002). *The humanitarian enterprise: Dilemmas and discoveries*. ABD: Kumarian Press.
- Minear, L., & Smith, H. (Eds.). (2007). *Humanitarian diplomacy: Practitioners and their craft*. United Nations Press, Tokyo.
- Nur, M. A. (2024, Şubat 27). GÖRÜŞ - Afrika Boynuzu'nda güvenlik ve refah dönemi: Türkiye-Somali işbirliği <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-afrika-boynuzunda-guvenlik-ve-refah-donemi-turkiye-somali-isbirligi/3148833> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Nye, J. (2005). *The means to success in world politics*. New York: Public Affairs.
- Nye J. (2008). Public diplomacy and soft power. *The annals of the American academy of political and social science*, 616(1), 94-109.
- OCHA. (2023). *Global humanitarian overview 2024*. <https://www.unocha.org/publications/report/world/global-humanitarian-overview-2024-enarfres> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- OECD. Aid by sector and donor. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- OECD/DAC (2010). DAC statistical reporting directives. www.oecd.org/dataoecd/28/62/38429349.pdf sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Oğuzlu, T. (2007). Soft power in Turkish foreign policy. *Australian Journal of International Affairs*, 61(1), 81-97.
- Omidi, A. (2021). The evolutionary feature of Turkey's soft power in the Middle East, 2011-2020. *Insight Turkey*, 23(4), 11-25.
- Oktav, Ö. Z., & Çelikaksoy, A. (2015). The Syrian refugee challenge and Turkey's quest for normative power in the Middle East. *International Journal*, 70(3), 408-420.
- Öniş, Z. (2011). Multiple faces of the 'new' Turkish foreign policy: Underlying dynamics and a critique. *Insight Turkey*, 13(1), 47-65.
- Öniş, Z. (2014). Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of middle power influence in a turbulent Middle East. *Mediterranean Politics*, 19 (2), 1-22.
- Öniş, Z., & Kutlay, M. (2017). The dynamics of emerging middle-power influence in regional and global governance: the paradoxical case of Turkey. *Australian Journal of International Affairs*, 71(2), 164-183.
- Özdem, A. (2016). İnsaniyetçilik ve Türk dış politikası. *Uluslararası İlişkiler*, 13(52), 129-149.
- Özkan, M. (2018). Turkey in South-South cooperation: New foreign policy approach in Africa. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения*, 18(3), 565-578.

- Rasmussen, R. K., & Merkelsen, H. (2012). The new PR of states: How nation branding practices affect the security function of public diplomacy. *Public Relations Review*, 38(5), 810-818.
- Rossiter, A., & Cannon, B. J. (2019). Re-examining the “base”: The political and security dimensions of Turkey’s military presence in Somalia. *Insight Turkey*, 21(1), 167–188.
- Sander, O. (2008). *Anka’nın yükselişi ve düşüşü: Osmanlı diplomasi tarihi üzerine bir deneme*. İmge Yayınları: Ankara.
- Sandrin, P., & Toscano, V. (2020). Humanitarian, hospitable and generous: Turkish public diplomacy’s ‘story’ in times of authoritarianism and military interventionism. *Carta Internacional*, 15(2), 238-263.
- Sazak, O., & Özkan, N.S. (2016). Turkey’s contributions to security sector reform (SSR) in conflict-affected countries. *Istanbul Policy Center*. http://ipc.sabanciuniv.edu/Wp-Content/uploads/2016/11/Turkeys-Contributions-To-Security-Sector-Reform-SSR-In-Conflict-Affected-Countries_Sazak_Ozkan1.Pdf sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Şeyşane, V., & Tanriverdi-Şeyşane, G. (2022). States as ‘humanitarians’: The Turkish brand of humanitarian diplomacy. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 10(1), 153-178.
- Simonin, B. L. (2008). Nation branding and public diplomacy: Challenges and opportunities. *Fletcher F. World Aff.*, 32(3), 19-34.
- Smith, H. (2007). *Humanitarian diplomacy: Theory and practice*. In L. Minear & H. Smith (Eds.), *Humanitarian diplomacy: Practitioners and their craft* (ss. 36–62). Tokyo; New York: United Nations University Press.
- Sputnik Türkiye. (2015, 19 Kasım). Erdoğan: Batı destek vermese de sonuna kadar devam edeceğiz. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20151119/erdogan-bati-destek--1019143096.html> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Stearns, J., & Sucuoglu, G. (2017). South–South Cooperation and peacebuilding: Turkey’s involvement in Somalia. *South African Institute of International Affairs*. <http://www.jstor.org/stable/res-rep25981>.
- Süleymanoğlu-Kürüm, R. (2020). Kamu diplomasisi üzerine bir inceleme: denizasıra gönülleri ve akıllar kazanma. *Küresel Çalışmalar*. <https://kureselcalismalar.com/kamu-diplomasisi-uzerine-bir-inceleme-denizasiri-gonuller-ve-akillar-kazanma/> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 15.11.2024.
- Tank, P. (2015). *Turkey as a humanitarian actor: the critical cases of Somalia and Syria*. NOREF Report.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2016, Şubat 4). Humanitarian diplomacy should be the key to international relations. <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/38708/insani-diplomasi-uluslararası-iliskilerin-anahtarı-olmalıdır> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2023, Ekim 27). İnsani, siyasi ve askeri varlığımızla Filistin tarafının garantörlerinden biri olmaya hazırız. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/149864/-insani-siyasi-ve-asker-varligimizla-filistin-tarafinin-garantorlerinden-biri-olmaya-haziriz> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 19.01.2024.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2020). *Yüzyılın işgali tek taraflı planların gölgesinde: Filistin*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları: İstanbul.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2023, 25 Ekim). Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Bölgede etkili tüm aktörlerin yer alacağı bir ‘Uluslararası Filistin-İsrail Barış Konferansı’ düzenlenmesini öneriyoruz”. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-bolgede-etkili-tum-aktorlerin-yer-alacagi-bir-uluslararası-filistin-israil-baris-konferansi-duzenlenmesini-öneriyoruz> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.

- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (tarihsiz). <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (tarihsiz). Türkiye yüzülında milli dış politika. <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Tekin, S. (2023). Türk dış politikasında insani diplomasi: Latin Amerika ve Karayiplerle ilişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı*,124-35.
- Telci, İ. N. (2023). Bölgesel barış ve istikrarın temininde Türkiye'nin Gazze diplomasisi. *Ortadoğu Analiz, 14*(131), 8-11.
- Thiessen, C., & Özerdem, A. (2019). Turkey in Somalia: challenging North/Western interventionism? *Third World Quarterly, 40*(11), 1976–1995.
- TİKA. TİKA Kalkınma Yardımları Raporları. https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/turkiyekalkinma_yardimlari_raporlari-24?page=1 sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- TOBB-BİS. (2006). *Barış için sanayi girişimi: Kavramsal çerçeve*. Ankara: TEPAV.
- Turhan, Y. (2022). Turkey as an emerging donor in the development community: The Turkish-type Development Assistance Model (TDAM). *Development Policy Review, 40*, e12583. <https://doi.org/10.1111/dpr.12583>.
- Turunen, S. (2020). Humanitarian diplomatic practices. *The Hague Journal of Diplomacy, 15*(4), 459-487.
- Türkten, F. (2023 Aralık 29). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan, 2023'te Gazze için yoğun diplomasi. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogandan-2023te-gazze-icin-yogundiplomasi/3095320> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- USC Center on Public Diplomacy. (tarihsiz). What is Public Diplomacy. <https://uscpublicdiplomacy.org/page/what-is-pd> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 15.11.2024.
- Uzer, U. (2013). Turkish-Israeli relations: Their rise and fall. *Middle East Policy, 20*(1), 97-110.
- Uzer, U. (2023). Guarantorship model for Palestine: An alternative approach to peace. SAM Papers, No. 24. Center for Strategic Research.
- Üney, N. A. (2022). Food corridor: Türkiye's successful role as mediator. *Insight Turkey, 24*(3), 43–52.
- van den Berg, W., & Meester, J. (2019). Turkey in the Horn of Africa: Between the Ankara Consensus and the Gulf Crisis. *Clingendael Institute*. <http://www.jstor.org/stable/resrep21324>.
- Wasuge, M. (2016). Turkey's assistance model in Somalia: Achieving much with little. *The Heritage Institute for Policy Studies*. <http://www.Heritageinstitute.Org/Wp-Content/Uploads/2016/02/Turkeys-Assistance-Model-In-Somalia-Achieving-Much-WithLittle1-1.Pdf> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 09.06.2024.
- Wei, M. (2019). Turkish foreign policy towards the Syrian crisis: Dynamics of transformation. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, 13*(3), 462-477.
- Woods, N. (2005). The shifting politics of foreign aid. *International Affairs, 81*(2), 393-409.
- Yavuz, H. (2022). The motives behind the AKP's foreign policy: neo-Ottomanism and strategic autonomy. *Turkish Studies, 23*(5), 659-680.